

Usluge zatvorskih knjižnica

Šimunić, Zrinka

Master's thesis / Diplomski rad

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:830042>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Informatologije

Ime i prezime studenta: Zrinka Šimunić

Usluge zatvorskih knjižnica

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Sanjica Faletar Tanacković

Osijek, 2013.

Sadržaj

Sažetak	3
1. Uvod	4
2. Značaj i nastanak zatvorskih knjižnica	5
2.1. Važnost zatvorskih knjižnica	5
2.2. Povijest zatvorskih knjižnica	8
3. Organizacija zatvorskih knjižnica	11
3.1. Osoblje i prostor	12
3.2. Suradnja i financiranje	13
4. Usluge zatvorskih knjižnica danas	14
4.1. Zbirke	15
4.2. Programi	18
4.2.1. Obrazovni programi	19
4.2.2. Rehabilitacijski programi	20
4.2.3. Programi za rasonodu	20
4.3. Usluge međuknjižnične posudbe	21
5. Zatvorske knjižnice u Hrvatskoj	22
5.1. Pregled stanja	23
6. Istraživanje	28
6.1 Cilj i svrha istraživanja	28
6.2. Metodologija	29
6.3. Analiza rezultata	30
6.4. Rasprava	51
7. Zaključak	56
8. Popis literature	59
9. Prilozi	64

Sažetak

Danas svatko ima pravo na slobodu mišljenja, izražavanja, primanja i prenošenja obavijesti. U današnjem svijetu informacije su svuda oko nas; u knjigama, časopisima, na TV-u, na internetu, radiju i slično. Knjižnice su jedne od tih mjesta na kojima je moguće pronaći različite vrste informacija na različitim izvorima. U ovom diplomskom radu govori se o knjižnicama za jednu posebnu društveno isključenu skupinu: zatvorenike i o načinima njihova djelovanja, o njihovoj opremljenosti, građi i uslugama koje nude svojim štićenicima. Naglašava se važnost i pravo osiguravanja pristupa informacijama zatvoreničkoj zajednici, ali i pravo ove zajednice na obrazovanje. Iako su lišeni slobode, pa im je time otežan pristup informacijama, zatvorska je knjižnica ta koja im u skladu sa zakonom treba nastojati osigurati što raznovrsniju građu koja bi zadovoljila njihove čitateljske i informacijske potrebe.

U radu se na samom početku govori o povijesti zatvorskih knjižnica u svijetu i njihovom značaju u zatvorskom sustavu i društvu općenito. U sljedećem se dijelu, na temelju IFLA-inih Smjernica za knjižnične usluge za zatvorenike predstavljaju preduvjeti organiziranog rada takvih knjižnica te se opisuju usluge i građa koju bi zatvorske knjižnice trebale posjedovati. Rad potom donosi pregled stanja odabranih zatvorskih knjižnica iz Europe i svijeta. Na temelju dosadašnjih istraživanja iz 2003. i 2005. godine donose se, u petom poglavlju, dosadašnje spoznaje o stanju zatvorskih knjižnica u Republici Hrvatskoj.

U sklopu ovog rada provedeno je istraživanje o današnjim temeljnim obilježjima zatvorskih knjižnica u Hrvatskoj koje je predstavljeno u narednom poglavlju. Analiza rezultata pokazala je lošu trenutačnu situaciju hrvatskih zatvorskih knjižnica, a rad je zaključen preporukama za njihovo uspješnije i kvalitetnije daljnje poslovanje.

Ključne riječi: zatvorske knjižnice, Hrvatska, knjižnična građa, knjižnične usluge, slobodan pristup informacijama

1. Uvod

Knjižnice su mjesta osiguravanja dostupnosti informacijama. Knjižnice, pogotovo zatvorske, treba karakterizirati raznovrsna građa i usluge kojima se njihovi korisnici slobodno mogu koristiti. Zadaća je zatvorskih knjižnica i podučiti svoje korisnike načinima korištenja knjižnice i njezinih izvora. Knjižnice treba voditi stručno osoblje kako bi kvaliteta njihova rada bila na što višoj razini. U prvom poglavlju ovog rada pod nazivom *Značaj i nastanak zatvorskih knjižnica* govori se o zatvorima općenito te razlozima, uglavnom vjerskog karaktera, zbog kojih su se u njima počele osnivati knjižnice. Navode se mnogi službeni dokumenti koji se zalažu za prava zatvorenika na čitanje i obrazovanje. Kroz potpoglavlje o povijesti zatvorskih knjižnica u Sjedinjenim Američkim Državama i u Europi dan je pregled ondašnjih knjižničnih zbirki, ali i načina na koji su zatvorske knjižnice tada funkcionirale. American Library Association¹, koje se uključivalo u rad i djelovanje zatvorskih knjižnica, naglašavalo je njihovu važnost u provođenju raznih obrazovnih programa unutar ustanove. No trebalo je proći 60-ak godina dok ideja o knjižnici kao takvoj nije zaživjela u zatvorskim ustanovama. Brojna istraživanja koja su se konstantno provodila o djelovanju zatvorskih knjižnica pripomogla su stvaranju i reviziji postojećih standarda, u kojima se sve više naglašava edukacijska, rehabilitacijska i kulturna zadaća zatvorskih knjižnica. Kao preduvjete organiziranog rada zatvorskih knjižnica, u poglavlju *Organizacija zatvorskih knjižnica*, navodi se stručno osoblje, odgovarajući prostor, suradnja te financiranje knjižnice. U daljnjem radu govori se o građi i uslugama zatvorskih knjižnica prema Smjernicama za knjižnične usluge za zatvorenike, a u nastavku se daje pregled stvarnog stanja u zatvorskim knjižnicama u Americi, Njemačkoj, Nizozemskoj, Poljskoj, Irskoj itd. Na temelju istraživanja koja su se 2003. i 2005. godine provodila u Republici Hrvatskoj, u poglavlju *Zatvorske knjižnice u Hrvatskoj*, dan je pregled stvarnog stanja zatvorskih knjižnica. Budući da je od zadnjeg istraživanja prošlo 8 godina, kroz istraživački dio ovog rada htjelo se utvrditi i opisati današnje stanje knjižničnih zbirki i usluga u ustanovama Hrvatskog zatvorskog sustava. Svaki odgovor iz upitnika analiziran je u nastavku rada, a neki je popraćen tablicama i slikama. U potpoglavlju *Rasprava*, uz analiziranje postavljenih hipoteza, daju se općeniti odgovori na pitanja o poslovanju i djelovanju hrvatskih zatvorskih knjižnica te knjižničnim zbirkama i uslugama koje nude svojim štićenicima.

¹ American Library Association (ALA) – Američko udruženje knjižnica

2. Značaj i nastanak zatvorskih knjižnica

2.1. Važnost zatvorskih knjižnica

Zatvori su ustanove u kojima osuđenici izdržavaju zatvorske kazne na duže ili kraće vremensko razdoblje. Isprva su, kako u svojim radovima navode Shirley², Sullivan³ te Rubin i Souza⁴, utemeljeni upravo s ciljem isključivanja i ograničavanja svih prava zatvorenika u odnosu na zajednicu te kako bi ih se pokoravalo teškom poslu. Prema dosadašnjim istraživanjima na ovu temu⁵ (do 1980-ih), teoretičari kaznenih ustanova jednoglasni su u mišljenju o svrsi zatvorske kazne koja postoji s ciljem stvaranja efekta zastrašivanja, a samim time sprječavanja daljnjih kriminalnih radnji. No, zatvorsku kaznu navode i kao rehabilitaciju. Iako zatvori slove kao kaznene ustanove i mnogi ih definiraju kao mjesta izolacije zatvorenika od ostatka društva, uz mnoge teoretičare i nekolicina zatvorskog administrativnog osoblja drži da su zatvori ustanove rehabilitacijskog karaktera.⁶ Mišljenja su, dakle, podijeljena, no prema istom izvoru javnost općenito smatra da rehabilitacija nije prihvaćena kao realističan cilj, čemu u prilog idu izvori koji navode vrlo visoku stopu recidivizma (61%). To dokazuje da zatvorski programi takve vrste ne daju zadovoljavajuće rezultate, već se jedva vidi neki pozitivan utjecaj na zatvorenike.⁷ Usprkos prevladavajućim mišljenjima o zadaćama zatvora, zbog ipak postojećeg rehabilitacijskog karaktera u njima su se osnovale knjižnice koje su se razvile u skladu s promjenama u procedurama i zatvorskoj politici.⁸ Velik je problem, navode Rubin i Souza, definirati ulogu knjižnice ili nekog drugog obrazovnog, rekreacijskog ili društvenog programa unutar kaznenih ustanova. Iako se po ulasku u zatvor za njim zatvore sva vrata, zatvorenik ne gubi svoju ljudskost. Njegov um i dalje ostaje otvoren za razvoj novih i kvalitetnih zamisli i teži samopoštovanju. Zato postoji zatvorska knjižnica kao centar koji, osim što osigurava dostupnost knjigama i ostalim informacijskim izvorima, može pogodovati boljoj emocionalnoj, društvenoj i duhovnoj stabilnosti zatvorenika, a

² Usp. Shirley, Glennor. Library services to disadvantaged user groups: library services to adult prisoners in the United States, 2006. URL: <http://libreas.eu/ausgabe6/pdf/003shi.pdf> (2012-12-06)

³ Usp. Sullivan, Larry E. The least of our brethren: library services to prisoners. *American Libraries* 31, 5(2000). URL:

http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=EJ615179&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=EJ615179 (2012-12-12)

⁴ Usp. Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. The challenge continues: prison librarianship in the 1980s. // *Library Journal* 114, 4(1989). URL:

http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=EJ390860&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=EJ390860 (2012-12-12)

⁵ Usp. Isto, str. 47.

⁶ Usp. Isto.

⁷ Usp. Lipton, Douglas et al. The effectiveness of correctional treatment: a survey of treatment evaluation studies, Praeger, 1975. Citirano prema: Isto.

⁸ Usp. Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. Nav. dj., str. 47.

mnogim programima koje provodi uvelike utječe i na razinu obrazovanja pojedinca. UNESCO-ov Manifest o narodnim knjižnicama⁹ iz 1994. godine navodi nužnost postojanja knjižničnih usluga i građe za one korisnike koji se ne mogu služiti redovnim uslugama i građom. U njih se, između ostalih, ubrajaju upravo zatvorenici. Priručnik za zatvorske knjižnice (*Prison library handbook*) zatvorsku knjižnicu smatra važnim sredstvom za promjenu ponašanja¹⁰; osim što čitanje knjiga drži zatvorenike podalje od problema, one oslobađaju napetosti, odvrćaju misli zatvorenika s njih samih, odnosno, imaju učinak sličan mentalnoj terapiji. *Library standards for adult correctional institutions* tvrde da zatvorske knjižnice i knjižnične usluge trebaju podupirati, proširivati i jačati program kaznene ustanove čiji je cilj ponovno uključivanje zatvorenika u društvo nakon isteka određene kazne.¹¹ Shirley¹² također navodi da se 95% zatvorenika vraća u zajednicu, stoga im onemogućavanje pristupa informacijama važnim za njih, njihove obitelji i društvo, uvelike onemogućava uspješan povratak u svijet slobode. Rubin i Souza¹³ navode da pri donošenju odluka knjižničara o programima i uslugama zatvorskih knjižnica kao polazište moraju služiti ciljevi zatvora kojih se drže zatvorski službenici. Odnosno, ako je zatvorskim službenicima rehabilitacija definirana kao glavni cilj zatvora, knjižnica je ovdje kako bi naglasila i poboljšala učinak biblioterapije te pružila podršku u obrazovanju i osigurala potrebne materijale. Europska zatvorska pravila iz 2006. godine navode da bi se svaki zatvor trebao potruditi osigurati svim zatvorenicima pristup opsežnim obrazovnim programima koji ispunjavaju njihove individualne potrebe uzimajući u obzir njihove interese.¹⁴ Pravila dalje navode da bi svaki zatvor trebao imati odgovarajuće opremljenu knjižnicu sa širokim rasponom rekreacijskih i obrazovnih izvora, knjiga i drugih medija koju će moći koristiti svi zatvorenici.¹⁵ Bez obzira na filozofiju zatvorske ustanove, izvori navode da je glavni razlog postojanja knjižnice u zatvorskim ustanovama upravo omogućiti zatvorenicima neporecivo pravo na čitanje i obrazovanje¹⁶, ali ujedno, navodi Greenway¹⁷, ona predstavlja važan izvor informacija i za osoblje koje radi s takvom populacijom. Pravo na slobodan pristup informacijama jedno je od osnovnih prava čovjeka. Nekad je

⁹ Usp. UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice. URL:

http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (2013-01-22)

¹⁰ Usp. Sullivan, Larry E. Nav. dj., str. 57.

¹¹ Usp. Shirley, Glennor. Nav. dj., str. 1.

¹² Usp. Isto, str. 2.

¹³ Usp. Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. Nav. dj., str. 48.

¹⁴ Usp. The European prison rules, 2006. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=955747> (2013-01-22)

¹⁵ Usp. Isto.

¹⁶ Usp. Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. Nav. dj., str. 48.

¹⁷ Usp. Greenway, Sandra Annette. *Library services behind bars*, 2007. URL:

https://apps.lis.illinois.edu/wiki/download/attachments/4363017/Greenway_LibrarySvcsBehindBars.pdf (2012-12-6)

posjedovanje informacije bilo kontrolirano, no danas su mnoge međunarodne organizacije ukazale na postojanje prava na dostupnost informacijama. Zatvorenici zadržavaju sva prava Prvog amandmana (*First amendment rights*) koji uključuje pravo na informacije, samoobrazovanje te rekreaciju kroz čitanje. Još davne 1948. godine Ujedinjeni narodi donijeli su Opću deklaraciju o ljudskim pravima. U članku 19. prepoznato je pravo na slobodu mišljenja i izražavanja koje uključuje i pravo traženja, primanja i prenošenja obavijesti: „Svatko ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. To pravo uključuje pravo na slobodu mišljenja, bez tuđeg ometanja, te pravo traženja, primanja i prenošenja obavijesti, bilo kojim sredstvom i bez obzira na granice.“¹⁸ Još jedan međunarodni dokument koji govori o zaštiti ljudskih prava, a ujedno se odnosi i na prava zatvorenika, jest Europska konvencija o ljudskim pravima. Članak 10. te konvencije također se osvrće na pravo na slobodu izražavanja koja je uvjetovana dostupnošću informacija: „Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice...“¹⁹ *California Penal Code* (1975.) vrlo jasno daje do znanja da zatvorenici imaju građanska prava na nabavu, primanje i čitanje svih zakonitih materijala, osim onih koji govore o izradi oružja, eksploziva, otrova ili drugih koji dolaze u sukob sa sigurnosnim uvjetima okoline i ustanove.²⁰ Zemlja ne može postati demokracija u punom smislu riječi sve dok njezini stanovnici nemaju jednaka prava te slobodan pristup informacijama, stoga je bitno da se spomenuta prava osiguraju i na državnoj razini. Da bi pravo na slobodan pristup informacijama bilo osigurano i unutar države (Hrvatske), ono mora ući u pravne odredbe države. Jedan od glavnih dokumenata je Ustav Republike Hrvatske u kojem se, u članku 38. također „jamči sloboda mišljenja i izražavanja misli. Sloboda izražavanja misli obuhvaća osobito slobodu tiska i drugih sredstava priopćavanja, slobodu govora i javnog nastupa i slobodno osnivanje svih ustanova javnog priopćavanja.“²¹ Knjižnice (zatvorske) postoje da bi koristile zajednici svojih korisnika; da osiguraju njihovo pravo na pristup informacijama, stoga bi njihov cjelokupan rad trebao biti organiziran tako da osiguraju dostupnost usluga svim korisnicima bez ikakvih ograničenja. Budući da su knjižnice samo ustanove u kojima se pruža usluga dostupnosti informacijama, knjižničari su glavni nosioci ovog odgovornog posla.

¹⁸ Opća deklaracija o ljudskim pravima, 1948. URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Deklaracijaljp.pdf> (2013-02-23)

¹⁹ Europska Konvencija o ljudskim pravima, 1950. Str. 11. URL: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/8E8F1266-6754-4880-80DD-BBA9D2677D9C/0/Convention_HRV.pdf (2013-02-23)

²⁰ Usp. Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. Nav. dj., str. 48.

²¹ Ustav Republike Hrvatske, 2011. Str. 12. URL: [http://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/24ba570488fdc25ec1256e2e005768ff/c12570d30061ce54c125785c003865f1/\\$FILE/Procisceni%20tekst%20Ustava%20RH.pdf](http://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/24ba570488fdc25ec1256e2e005768ff/c12570d30061ce54c125785c003865f1/$FILE/Procisceni%20tekst%20Ustava%20RH.pdf) (2013-02-23)

2.2. Povijest zatvorskih knjižnica

Nastanak zatvorskih knjižnica, prema članku Rhee Joyce Rubin *U.S. prison library services and their theoretical bases*²², seže s početka 19. stoljeća, dok je nešto ranije, točnije 1790. godine Walnut Street Jail u Philadelphiji bio prvi zatvor koji je zatvorenima ponudio knjige. Prva knjižnica u državnom zatvoru utemeljena je u Sjedinjenim Američkim Državama 1802. godine u zatvoru Kentucky State Reformatory. Ona je, kao i većina zatvorskih knjižnica toga vremena, uglavnom sadržavala knjige vjerskog karaktera koje su trebale pomoći zatvorenima da shvate težinu svojih grijeha te da se za njih pokaju, a vodili su ih zatvorski kapelani.²³ Dok se u dostupnim izvorima²⁴ o zatvorskim knjižnicama u SAD-u najprije govori o pružanju knjižničkih usluga zatvorenima, što je slučaj s državom Tennessee koja ih uvodi 1829. godine, a tek potom o nastanku samih knjižnica, u Irskoj je prva zatvorska knjižnica²⁵ utemeljena dvije godine prije, točnije 1827. godine, a u Švedskoj 1840.²⁶ Ruth E. Johnson 1852. godinu navodi kao važan datum u razvoju zatvorskih knjižnica jer je te godine otvorena zatvorska knjižnica u državnom zatvoru San Quentin u Kaliforniji, koja je slovila kao jedna od najboljih i najliberalnijih zatvorskih knjižnica onoga vremena, a isti ugled prati je i danas.²⁷ Golem korak u stvaranju tzv. modernijeg zatvorskog sustava bilo je osnivanje Državnog Kongresa zatvorenika 1870. godine koji se pozivao na rehabilitaciju u zatvorima, a ne na kažnjavanje. Knjižnice su postale važan dio pokreta čiji je cilj bio obrazovati zatvorenike u određenim područjima života.²⁸ Vidjevši mogući tijek razvoja zatvorskog sustava, 1911. godine ALA je osnovala *Committee on Libraries in Federal Prisons*, a 1915. godine izdala je *Manual for Institution Libraries* u kojem je opetovano naglašena važnost zatvorskih knjižnica u provođenju obrazovnih programa unutar ustanove. No Marion H. Vedder navodi da je zamisao o knjižnici kao takvoj bila zanemarena,²⁹ čemu u prilog idu postojeća

²²Usp. Rubin, Rhea Joyce. *U.S. prison library services and their theoretical bases*, 1973. URL: <https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/3853/gslisoccasionalpv00000i00110.pdf?sequence=1> (2012-12-12)

²³ Usp. Isto.

²⁴ Usp. Johnson, Ruth E. *Libraries in correctional institutions*. Master's thesis prepared for Western Reserve University (1959), str. 24. Citirano prema: Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 3.

²⁵ Usp. Heaney, H. J. *Ireland's first prison library*. // *Library history* 3(1973.), str. 59-62. Citirano prema: Dalton, Phyllis I. *Library services to correctional facilities in other countries*, 1977. Str. 99. URL:

https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/6947/librarytrendsv26i1h_opt.pdf?sequence=1 (2012-12-16)

²⁶ Usp. Källquist, Göran. *Prison libraries in Sweden*. // *Scandinavian public library Quarterly* 3 (1970), str. 28-36. Citirano prema: Dalton, Phyllis I. Nav. dj., str. 99.

²⁷ Usp. Johnson, Ruth E. Nav. dj., str. 36. Citirano prema: Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 3.

²⁸ Usp. Roth, Mitchel P. *Prisons and prison systems: a global encyclopedia*. 2006. URL:

<http://books.google.hr/books?id=RTH31DgbTzgC&pg=PR28&lpg=PR28&dq=prison+Congress+rehabilitation++1870&source=bl&ots=1csfzblkce&sig=4vzXOrCqhsL81g14sOILnQxeTNs&hl=hr&sa=X&ei=emECUcvCJcPtAaS3YFY&ved=0CEYQ6AEwAw#v=onepage&q&f=false> (2013-01-24)

²⁹ Usp. Vedder, Marion H. *Special section on institution libraries: introduction*. // *AHIL Quarterly* 6(1966), str. 3. Citirano prema: Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 4.

istraživanja od 1927. godine koja pokazuju da niti jedna zatvorska knjižnica tada još nije imala stručnog knjižničara, već su knjižnice i dalje vodili kapelani ili neke osobe s fakultetskom naobrazbom, a neke su vodili sami zatvorenici.³⁰ Prošlo je još nekoliko godina dok zatvorske knjižnice nisu dobile i obrazovnu svrhu. Dogodilo se to za vrijeme Velike depresije u SAD-u, točnije 1929. i 1930. godine, kada su, prema Rubin³¹, zatvorski službenici odlučili podučavati zatvorenike. Time su održavali mir i red u zatvorima, budući da su opadanjem industrije i ekonomije zatvorenici ostali bez industrijskih poslova te se njihov boravak u zatvoru sveo na besposličarenje. Godina 1929. ujedno je označila i početak razvoja sustava knjižnica u državnim zatvorima, a 1930. godine ALA se opet počela uključivati u rad i djelovanje zatvorskih knjižnica.³² Kako je vrijeme odmicalo, do 1940. godine, Rhea Joyce Rubin³³ navodi da sve su zatvorske knjižnice u SAD-u prihvaćale i naglašavale novu obrazovnu svrhu knjižnica, povezujući se i surađujući sa zatvorskim programima namijenjenim obrazovanju zatvorenika. Istraživanja³⁴ o sveukupnoj djelatnosti zatvorskih knjižnica i dalje su se najviše provodila u SAD-u. Rezultati su pokazali da se knjižnicama koristi čak polovica od ukupnog broja zatvorenika. Ti su rezultati utjecali na to da *American Prison Association* stvori novi standard za zatvorske knjižnice, no njih su i dalje uglavnom vodili zatvorenici ili kapelani. Važno je naglasiti da su se, kako navodi Rubin³⁵, prvi obrazovni programi počeli održavati također u SAD-u, točnije u državnom zatvoru u El Renu u Oklahomi 1958. godine, a 1959. godine isti izvori navode da su četiri američke države zatvorskim ustanovama pružale usluge bibliobusa. Kako se ALA sve više zalagala za rad zatvorskih knjižnica, 1965. godine izdala je *Standards for library functions at the state level* u kojem naglašava formalnu povezanost između narodnih i zatvorskih knjižnica, a sljedeće godine u suradnji s American Correctional Association (*American Prison Association* 1954. godine mijenja naziv u *American Correctional Association*) osnovan je Odbor zatvorskih knjižnica (*Joint Committee on Institutional Libraries*) čiji je cilj bio naglasiti suradnju u stvaranju i uvođenju standarda za knjižnične usluge u kaznenim institucijama, poticati planiranje i predvoditi u uspostavljanju i poboljšavanju zatvorskih knjižnica.³⁶ U Danskoj, Irskoj i Švedskoj 1970-ih godina postojala je suradnja između narodnih i zatvorskih knjižnica.³⁷ Dostupni izvori³⁸ pokazuju da su u

³⁰ Usp. Greenway, Sandra Annette. Nav. dj., str. 51.

³¹ Usp. Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 4.

³² Usp. Gillespie, David D. A citation-entry analysis of the literature on prison libraries. // *AHIL Quarterly*, 8 (1968), str. 65-72. Citirano prema: Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 4.

³³ Usp. Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 4.

³⁴ Usp. Isto, str. 5.

³⁵ Usp. Isto, str. 7.

³⁶ Usp. Isto.

³⁷ Usp. Dalton, Phyllis I. Nav. dj., str. 100.

³⁸ Usp. News and notes: Libraries in Danish prisons. // *Scandinavian public library quarterly* 6 (1973), str. 31. Citirano prema: Dalton, Phyllis I. Nav. dj., str. 100.

Danskoj, s ciljem povećavanja suradnje istih, četiri zatvorske knjižnice proglašene ograncima narodnih knjižnica koje su vodili knjižničari narodnih knjižnica uključenih u navedeni program. Za razliku od spomenutih država Phyllis I. Dalton navodi slabu suradnju nizozemskih³⁹ i švicarskih⁴⁰ zatvorskih i narodnih knjižnica. Svjesni nedostatka kvalitete švicarskih zatvorskih knjižnica, Dalton ipak naglašava pokušaje suradnje s narodnim. Kao sljedeći rezultat svih načina poticanja kvalitetnog rada zatvorskih knjižnica 1970-ih godina, navode se rezultati istraživanja Leste N. Burt koji su pokazali da je 58 zatvorskih knjižnica u 29 američkih država zapošljavalo školovanog knjižničara, u 49 su knjižnica kao knjižničari radili nastavnici, 24 knjižnice i dalje su vodili kapelani, no i dalje su velik broj knjižnica, čak njih 57, vodili zatvorenici.⁴¹ Zatvorske knjižnice u Nizozemskoj i Švicarskoj i dalje je vodilo samo zatvorsko osoblje, a kao jedinu iznimku Dalton⁴² navodi zatvorsku knjižnicu u Ženevi u kojoj je knjižnične usluge davao knjižničar prebačen iz neke od narodnih knjižnica. Kao i u nekim zatvorskim knjižnicama u SAD-u, Ritva Alasaukko-oja⁴³ navodi da su i u Centralnom zatvoru u Finskoj zatvorenici te osoblje koje je bilo zaduženo za rad u zatvorskoj knjižnici najprije morali proći kratki tečaj knjižničarstva. Osim što su vodili zatvorske knjižnice, u Connecticutu su zatvorenici čak načinili knjižnični katalog za čitavu državu⁴⁴. Izvori ne govore o pojedinostima tog kataloga, samo navode da je riječ o skupnom katalogu. Prema P. O'Donnell⁴⁵ knjižnične zbirke u zatvorima uglavnom su bile u lošem stanju, neklasificirane i nekatalogizirane, i uglavnom sve više nereligiozne tematike. S vremenom je u knjižničnim zbirkama rastao broj žanrova. Dalton⁴⁶ navodi da su zatvorske knjižnice u Belgiji sadržavale fantastične i detektivske priče. Najveća zatvorska knjižnična zbirka u Japanu, u zatvoru grada Fuchu, pokrivala je područja filozofije, povijesti, prirodnih i društvenih znanosti, industrije, umjetnosti i sl.⁴⁷, a tajlandske zatvorske knjižnice sadržavale su publicističke knjige, knjige fantastike te udžbenike. Istraživanja o djelovanju zatvorskih knjižnica nastavila su se provoditi i dalje. Ona su u vremenu od 1981. do 2005. godine, pripomogla u stvaranju i reviziji postojećih standarda. Godine 1992. izdano je revidirano izdanje *Library standards for adult correctional*

³⁹ Usp. Dalton, Phyllis I. Nav. dj., str. 101.

⁴⁰ Usp. Isto, str. 102.

⁴¹ Usp. Burt, Lesta N. Keepers of men need keepers of books. // *Crime and delinquency* 18(1972), str. 271-283. Citirano prema: Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 8.

⁴² Usp. Dalton, Phyllis I. Nav. dj., str. 102.

⁴³ Usp. Alasaukko-oja, Ritva. The library of Helsinki Central prison. // *Kirjastoletti* 67 (1974), str. 94-95. Citirano prema: Dalton, Phyllis I. Nav. dj., str. 105.

⁴⁴ Usp. Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 10.

⁴⁵ Usp. O'Donnell, Peggy. Books behind bars. // *Synergy* 31 (1971), str. 10. Citirano prema: Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 10.

⁴⁶ Usp. Dalton, Phyllis I. Nav. dj., str. 101.

⁴⁷ Usp. Isto, str. 104.

institutions, a 2005. godine IFLA⁴⁸ je izdala vodeće Smjernice za knjižnične usluge za zatvorenike, kao pomoć u njihovu planiranju i uvođenju.⁴⁹ Tijekom vremena mnogo je čimbenika utjecalo na razvoj zatvorskih knjižnica i poboljšanje kvalitete njihovih usluga. Danas ih ne možemo smatrati isključivo mjestima za čitanje, razonodu i pokušaj duhovne obnove, već mjestima na kojima se započinje ili nastavlja obrazovanje, informacijska pismenost te priprema zatvorenika za povratak u društvo.

3. Organizacija zatvorskih knjižnica

Rhea Joyce Rubin i Sandra Souza navode kako se najviše zatvorskih knjižnica vodi po modelu narodnih knjižnica.⁵⁰ Phil Koons⁵¹ tvrdi kako je to ujedno i najbolji način stvaranja i organiziranja usluga zatvorskih knjižnica, budući da poput narodne, i zatvorska mora ispunjavati zahtjeve čitatelja te slušati, prepoznavati i zadovoljavati njihove informacijske potrebe. Iako na neki način jesu izolirani iz društva, ipak prema nezaobilaznim smjernicama iz područja knjižničarstva, IFLA-inim Smjernicama⁵², zatvorenici zadržavaju pravo na usluge koje se pružaju u zajednici. Stoga prema Rubin i Souza⁵³ većina kaznenih ustanova u 1980-ima trudi se omogućiti programe i usluge iste onima koje se pružaju u narodnim knjižnicama. Prema navedenim argumentima model narodne knjižnice čini se prigodnim za razvoj knjižničkog okvira u zatvorima. Minimalni standardi za sustav narodnih knjižnica (*The Minimum Standards for Public Library System*)⁵⁴ daju pet glavnih svrha narodnih knjižnica. Rubin i Souza smatraju da sve vrste knjižnica, tako i zatvorske, svoje odrednice trebaju temeljiti na navedenim načelima te proširivati ili smanjivati njihov fokus ovisno o vrsti knjižnice, populaciji kojoj služe te dostupnim izvorima. Svrhe narodne pa tako i zatvorske knjižnice jesu sljedeće:⁵⁵ olakšavanje neformalnog obrazovanja, obogaćivanje formalnog obrazovanja, zadovoljavanje informacijskih potreba, podupiranje obrazovne, građanske i kulturalne aktivnosti, ohrabrivanje i poticanje na rekreaciju te konstruktivno

⁴⁸ IFLA - The International Federation of Library Associations and Institutions (Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova). URL: <http://www.ifla.org/> (2013-01-20)

⁴⁹ Usp. Greenway, Sandra Annette. Nav. dj., str. 51.

⁵⁰ Usp. Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. Nav. dj., str. 48.

⁵¹ Usp. Koons, Philip; Lessun, Walter Jr. *Serving the inmate student*. ASCLA Interface, 1985. Str. 7. Citirano prema: Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. Nav. dj., str. 48.

⁵² Usp. Lehmann, Vibeke; Locke, Joanne. *Guidelines for library services to prisoners*, 2005. URL: <http://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-92.pdf> (2012-12-12)

⁵³ Usp. Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. Nav. dj., str. 48.

⁵⁴ Usp. Public Library Association. *Minimum standards for public library systems*. ALA, 1967. Citirano prema: Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. Nav. dj., str. 48.

⁵⁵ Usp. Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. Nav. dj., str. 48.

iskorištavanje slobodnog vremena. Istraživanje provedeno u SAD-u 1950.godine⁵⁶ navodi kako zatvorenici kao korisnici zatvorskih knjižnica ne izražavaju nesklonost prema knjižnicama, već naprotiv, navodi se njihovo učestalo korištenje; čak je dvostruko više čitača u zatvoru, nego izvan njega. Procjenjuje se da se 45% zatvorenika u Wisconsinu koristi zatvorskom knjižnicom, dok se samo 10% ljudi izvan zatvora koristi narodnom. Tome u prilog idu i rezultati istraživanja koja je proveo Souter⁵⁷ 1941. godine; uslugama zatvorske knjižnice koristi se više od polovice zatvorenika unatoč lošoj kvaliteti zbirke te uvjetima u kojima se ona nalazi. Usprkos činjenici da je u zatvoru nepismenost među zatvorenicima triput veća nego među populacijom izvan zatvora,⁵⁸ Frank navodi kako zatvorenici pročitaju čak pet puta više knjiga od korisnika narodnih knjižnica.⁵⁹ Sve to dovodi do zaključka kako su se zatvorske knjižnice uvelike koristile, zato je kvalitetu njihovih usluga potrebno što više unaprijediti vodeći se odgovarajućim i relevantnim smjernicama. Osim spomenutih IFLA-inih smjernica i Minimalnih standarda za sustav narodnih knjižnica, postoje i mnogi drugi dokumenti koji skreću pozornost na poštivanje prava zatvorenika, poput *Prisoners' Right to Read*⁶⁰ koji je ALA usvojila kao dopunu *Library Bill of Rights*⁶¹. *Prisoners' Right to Read* izjašnjava da knjižnice kaznenih ustanova trebaju sadržavati raznolike materijale za čitanje koji bi zadovoljavali jednako tako raznovrsne informacijske potrebe zatvorske populacije, ne zabranjujući tako ni materijale seksualnih sadržaja (koji ne narušavaju državni zakon), a niti pristup računalu i internetu, što oduvijek predstavlja jedan od glavnih i velikih izazova zatvorskih knjižnica.

Kao preduvjete organiziranog knjižničnog rada zatvorskih knjižnica dostupni izvori navode stručno osoblje, odgovarajući prostor, suradnju te financiranje o čemu će više govora biti u potpoglavljima koja slijede.

3.1. Osoblje i prostor

Jedan od mnogih faktora koji utječu na kvalitetno pružanje usluga zatvorskih knjižnica jest odgovarajuće osoblje, koje svojstvenim znanjem iz područja knjižničarstva shvaća stvarne i

⁵⁶ Usp. Leigh, Robert D. *The public library in the United States*. New York, Columbia University Press, 1950. Str. 31. Citirano prema: Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 2.

⁵⁷ Usp. Souter, S.H. „Results of prison library survey“. New York, American Prison Association, 1941. Str. 322-327. Citirano prema: Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 2.

⁵⁸ Usp. Chenault, Price. *Correctional institutions helping the functionally illiterate*, ALA Bulletin 58, str. 804, Oct. 1964. Citirano prema Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 8.

⁵⁹ Usp. Rubin, Rhea Joyce. Nav. dj., str. 2.

⁶⁰ Usp. *Prisoners' right to read*, 2010. URL: <http://www.ala.org/advocacy/prisoners-right-read> (2013-01-21)

⁶¹ Usp. *Library bill of rights*, 1939. URL: <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/librarybill> (2012-01-21)

moгуće potrebe zatvorenika. Bez obzira na veličinu zatvorske knjižnice, IFLA-ine Smjernice⁶² navode da bi svaku trebao voditi profesionalni knjižničar, a broj zaposlenih u knjižnici ovisit će o broju zatvorenika u ustanovi. Knjižničarima, isključivo u njihovom radu, a ne u nadomještanju njihova rada, mogu pomagati zatvorenici i volonteri, no isti najprije trebaju proći odgovarajuću profesionalnu obuku. Poštivajući Etički kodeks knjižničara, knjižničari u zatvorskim knjižnicama moraju raditi profesionalno i bez predrasuda te svakome omogućiti pravo na znanje i pristup primjerenim informacijama.⁶³ Moraju biti opušteni, no istovremeno oprezni i držati situacije pod nadzorom. Naime, Sandra Annette Greenway u svom članku⁶⁴ pokazuje da su zatvorenici izrazito skloni manipulativnim igricama. Osim profesionalnog osoblja, za stručno i uspješno provođenje knjižničnih usluga potreban je i prikladan prostor za zatvorsku knjižnicu. Prema IFLA-inim Smjernicama, knjižnicu treba smjestiti u zaseban prostor u središtu ustanove, blizu obrazovnog odjela te ga se mora moći zaključati. Ona mora osigurati najbolje uvjete rada te biti dovoljno velika za korisničke aktivnosti, rad osoblja i izlaganje građe, uključujući pult za informacije, ured za knjižničara, radnu sobu za obradu građe, police za knjižničnu građu, stolove i stolice za čitanje, slušaonicu, računala za korisnike, fotokopirni uređaj te prostor za grupni rad. Treba voditi računa i o sigurnosnim uređajima poput sustava za uzbuđivanje, nadzornih kamera, zvučne izolacije i slično.⁶⁵ Poput ostalih vrsta knjižnica, i zatvorska treba biti uređena za neometan rad svojih korisnika.

3.2. Suradnja i financiranje

Kako bi uspješno obavljao svoj posao knjižničar u zatvorskoj knjižnici treba surađivati s ostalim zatvorskim osobljem prihvaćajući savjete u vezi s politikom ustanove, a neminovna je suradnja i sa svojim korisnicima. Kao najučestaliji način komunikacije sa zatvorenicima Smjernice⁶⁶ navode provođenje redovnih korisničkih anketa. Pravovremenim usvajanjem primjedbi korisnika povećat će se ugled knjižnice, a korištenje i zadovoljstvo korisnika istom trebalo bi porasti. Knjižnično osoblje treba pružati podršku i ostalim zatvorskim odjelima te i njima staviti na raspolaganje knjižnične izvore. Zatvorski knjižničari često su usamljeni zbog nedostatka kontakta s kolegama iz struke. Kako bi

⁶² Usp. Lehmann, Vibeke; Locke, Joanne. Nav. dj., str. 5.

⁶³ Usp. Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva. URL: http://www.hkdrustvo.hr/hr/eticki_kodeks/ (2013-02-01)

⁶⁴ Usp. Greenway, Sandra Annette. Nav. dj., str. 58.

⁶⁵ Usp. Lehmann, Vibeke. Locke, Joanne. Nav. dj., str. 8.

⁶⁶ Usp. Isto, str. 15.

se ovaj problem premostio potrebno je omogućiti zatvorskom knjižničaru sudjelovanje na internetskim forumima, posjećivanje stručnih skupova i radionica, održavanje predavanja studentima knjižničarstva i slično.⁶⁷ Glennor Shirley⁶⁸ navodi suradnju narodnih i zatvorskih knjižnica kao još jedan važan čimbenik uspješnog poslovanja zatvorske knjižnice. Točnije, govori o darovanju knjiga, međuknjižničnoj posudbi, uslugama bibliobusa, ali i o osmišljavanju i provođenju obrazovnih i rehabilitacijskih programa kojima se zatvorenike nastoji uključiti u društveni život. U navedenome prednjače američke narodne knjižnice.⁶⁹ Za razliku od američkih knjižnica Eliza Zmijewska navodi da su veze između zatvorskih i narodnih knjižnica u Nizozemskoj vrlo slabe zbog dobro razvijene mreže zatvorskih knjižnica.⁷⁰ Osnovana je i Radna skupina za upravljanje nabavom građe na stranim jezicima u zatvorskim knjižnicama širom Nizozemske, čiji je zadatak bio svakom zatvoreniku osigurati mogućnost čitanja na materinjem jeziku. U slučaju da neka zatvorska knjižnica u svojoj knjižničnoj zbirci na sadrži pojedino djelo, druga je zatvorska knjižnica spremna posuditi građu iz svoje zbirke ako je posjeduje. Za uspješno provođenje razmjene knjiga, za knjižničnu građu, opremu, opskrbu energijom te za plaće osoblja potrebna su financijska sredstva koja treba osigurati država, a knjižničar je taj koji mora pripremiti godišnji izvještaj u kojem će predstaviti radnu politiku te planove i prioritete knjižničnih usluga.

4. Usluge zatvorskih knjižnica danas

Kao što je važno prepoznati i zadovoljiti informacijske potrebe korisnika narodnih knjižnica, isto tako važno je prepoznati i zadovoljiti informacijske potrebe zatvorenika. Knjižnična građa i usluge zatvorskih knjižnica moraju biti u skladu s planom upravljanja zbirkom koji se temelji na demografskom profilu zatvoreničke zajednice. Prema IFLA-inim Smjernicama, knjižnična zbirka treba biti slična zbirkama u školskim i narodnim knjižnicama. Ne treba sadržavati isključivo tiskanu građu, već i građu u drugim oblicima kako bi zadovoljila obrazovne, kulturne, informacijske, rehabilitacijske i rekreacijske potrebe zatvorenika. Plan upravljanja zbirkom treba, dakle, uzeti u obzir etnički sastav, dob, obrazovnu i čitateljsku razinu, jezike

⁶⁷ Usp. Isto, str. 15-16.

⁶⁸ Usp. Shirley, Glennor. Nav. dj., str. 5.

⁶⁹ Usp. McCook, Kathleen de la Pena. Public libraries and people in jail, 2004. Str. 27-28. URL: <http://www.passskills.info/occc/County/LibrariesJails.pdf> (2012-12-12)

⁷⁰ Usp. Zmijewska, Eliza. Knjižnice u nizozemskim zatvorima: zbirke na tridesetak jezika. // Slobodni pristup informacijama: 2. i 3. okrugli stol. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 125.

zatvorenika te nabavljati građu koja je korisna u pripremanju zatvorenika za ponovno uključivanje u život zajednice. Važno je naglasiti da se prilikom odabira građe ne smije primjenjivati cenzura osim u slučaju kada naslov predstavlja opasnost za sigurnost zatvora. Građa koju knjižnična zbirka treba uključivati jest sljedeća: opća referentna zbirka, beletristika, biografije, stručna literatura, poezija, pravna građa, građa lagana za čitanje, stripovi, crtani romani, audiovizualna građa, multimedijски i računalni programi, građa za opismenjivanje, društvene igre, informacije o zajednici, periodičke publikacije i novine.⁷¹ Knjižnične usluge koje bi zatvorska knjižnica trebala nuditi svojim korisnicima odnose se na informacijske i referentne usluge, usluge čitateljskih savjeta, upoznavanje s knjižnicom i njezinim korištenjem, međuknjižničnu posudbu te nabavu posebne građe za korisnike s posebnim potrebama. Knjižnica treba organizirati susrete s piscima, klubove knjiga, literarna natjecanja i kvizove znanja, umjetničke i literarne radionice, glazbene programe, satove opismenjavanja i sl. Važno je napomenuti da knjižnica mora osigurati popravak i održavanje zbirke te dokumenata koji se odnose na zbirku. Ovdje su od značaja tehničke usluge poput katalogiziranja, klasificiranja, održavanja dokumentacije, održavanja sustava za optimalnu upotrebu zbirke, a preporučuje se i upotreba elektroničkih baza podataka.⁷² U potpoglavljima koja slijede opisan će se informacijske potrebe zatvoreničke zajednice te koje zbirke i usluge danas pružaju neke od zatvorskih knjižnica.

4.1. Zbirke

Dostupni izvori navode da postoji veliko zanimanje zatvorenika za knjižničnim uslugama u zatvorima. Istraživanja provedena među zatvorenicima o uslugama zatvorskih knjižnica u Riu de Janeiru⁷³ i Nigeriji⁷⁴ utvrđuju postojanje raznolikih informacijskih potreba te čitalačkih interesa, kao i kod korisnika ostalih zatvorskih i narodnih knjižnica. Velika većina zatvorenika (71%) svjesna je važnosti informacija te dostupnost njima navode kao korak više prema njihovoj uspješnoj rehabilitaciji.⁷⁵ U zatvorima u Brazilu i Nigeriji zatvorenici uglavnom izražavaju želju za čitanjem novina kako bi bili u tijeku s društvenim događajima te knjiga pravnog, religijskog i medicinskog karaktera. Knjižnični materijali u nigerijskim zatvorskim knjižnicama

⁷¹ Usp. Lehmann, Vibeke; Locke, Joanne. Nav. dj., str. 13.

⁷² Usp. Isto, str. 14.

⁷³ Usp. Mayrink da Costa, Ludimilla Popow. Library services to prisoners in the state of Rio de Janeiro. URL: <http://webdoc.sub.gwdg.de/ebook/aw/2003/ifla/vortraege/iv/ifla69/papers/143e-Mayrink.pdf> (2012-12-12)

⁷⁴ Usp. Omagbemi, Clement O.; Odunewu, Abiodun O. An appraisal of library services provision to prison inmates in Nigeria, 2008. URL: http://www.londonmet.ac.uk/library/r49708_3.pdf (2012-12-12)

⁷⁵ Usp. Isto, str. 251.

neodgovarajući su i malobrojni, a knjižnice ne vodi stručno osoblje. Slično je stanje i sa zatvorskim knjižnicama u Brazilu. No, iako neki tamošnji zatvori imaju malu zbirku knjiga, što se ni ne može nazvati knjižnicom, nekoliko ih ipak ima dobro organiziranu administrativnu službu koja zatvorenicima ne osigurava dostupnost knjigama, već organizira obrazovne i zabavne aktivnosti. Zatvorske knjižnice (poput većine zatvorskih knjižnica u SAD-u⁷⁶, zatvorske knjižnice u Havenstraatu u Nizozemskoj⁷⁷ te zatvorske knjižnice u Münsteru u Njemačkoj⁷⁸) uglavnom sadrže popularne knjige iz beletristike: horor knjige, trilere, pustolovne knjige, ljubavne romane te knjige znanstvene fantastike. U svojoj zbirci navedene knjižnice posjeduju novine i referentnu građu, uključujući almanahe, rječnike, enciklopedije i direktorije te biografije, religijske knjige, knjige o sportu, zdravlju, umjetnosti, psihologiji, samopomoći i slično. Poljske zatvorske knjižnice također posjeduju zbirku beletristike i periodike, a manji broj naslova odnosi se na znanost, politiku i udžbenike, no Elzbieta Barbara Zybert⁷⁹ navodi da postojeće zbirke ne zadovoljavaju potrebe zatvorenika. Dok glavno područje zanimanja zatvoreničke zajednice u zatvoru u Havenstraatu ponajviše uključuje poeziju, djela fantastike te medicinsku literaturu, zatvorenici u američkim zatvorima uglavnom se zanimaju za zdravlje i roditeljstvo. Greenway⁸⁰ spominje iznimnu želju i motivaciju zatvorenika za poboljšanjem njihovih roditeljskih znanja i vještina. Trude se znati više o tome kako njihov boravak iza rešetaka utječe na život njihove djece i kako se nositi sa stresom i strahom koji njihova djeca proživljavaju. Budući da dio zatvorske populacije čine mlade majke koje možda nisu imale ni priliku kvalitetno se brinuti za svoje dijete, njima su najpotrebnije osnovne informacije o roditeljstvu te o rastu i razvoju djeteta kako bi, nakon izlaska iz zatvora, s njima započele kvalitetan odnos, što je dobro i za dijete i za zajednicu u kojoj se ono nalazi. Osim toga, izvori navode da su djeca zatvorenih roditelja sklonija problematičnom ponašanju što često može dovesti do neuspjeha u školi, do pridruživanja raznim bandama, kušanju raznih droga, rane trudnoće i slično.⁸¹ Prema Greenway⁸², žene se u zatvorima osim za roditeljstvo zanimaju i za zdravlje. Mnogo je onih koje su žrtve psihičkog ili spolnog zlostavljanja, stoga je bitno osigurati im potrebne zdravstvene informacije u kojima bi pronašle ono što ih zanima, shvatile svoje zdravstvene probleme da u kasnijem životu prepoznaju agresivnu vezu ako se u njoj nađu. Starija

⁷⁶ Usp. Shirley, Glennor. Nav. dj., str. 2.

⁷⁷ Usp. Zmijewska, Eliza. Nav. dj., str. 126.

⁷⁸ Usp. UNESCO Institute for lifelong learning. URL: <http://www.unesco.org/uii/litbase/?menu=4&programme=110> (2013-02-12)

⁷⁹ Usp. Zybert, Elzbieta Barbara. Prison libraries in Poland. // IFLA Libraries serving disadvantaged persons section newsletter 58 (2004). URL: <http://www.ifla.org/files/assets/lis/newsletters/58.pdf> (2013-02-12)

⁸⁰ Usp. Greenway, Sandra Annette. Nav. dj., str. 48.

⁸¹ Usp. Kazura, K. Family programming for incarcerated parents: a needs assessment among inmates. / Journal of offender rehabilitation 32 (2001), str. 67-83. Citirano prema: Greenway, Sandra Annette. Nav. dj., str. 49.

⁸² Usp. Greenway, Sandra Annette. Nav. dj., str. 47.

se populacija također zanima za informacije o zdravlju. Zatvorske knjižnice stoga nastoje zatvorenicima s određenim zdravstvenim problemima osigurati pristup raznim medicinskim informacijama. Važno je naglasiti da bi sve informacije, uključujući medicinske, pravne i slične, trebale biti dostupne u različitim formatima i oblicima kako bi bile pristupačne i zatvorenicima s posebnim potrebama, ali i prilagođene njihovim jezičnim i sadržajnim sposobnostima. Iako istraživanja⁸³ provedena 2006. godine pokazuju da su zbirke i usluge u zatvorskim knjižnicama u Sjedinjenim Američkim Državama ograničene uglavnom samo na zatvorenike engleskog govornog područja, razvojem i napretkom tehnologije, točnije računalnim programima koji prevode govor s jednog jezika na drugi, nastoji se pružiti približna kvaliteta knjižničnih usluga i zbirki i za zatvoreničku zajednicu kojoj engleski jezik nije materinji jezik. Za razliku od SAD-a, mrežni izvori⁸⁴ o zatvorskim knjižnicama u Irskoj te izvori o zatvorskoj knjižnici u Birminghamu⁸⁵ navode da u svojoj zbirci sadrže knjižnične materijale na stranim jezicima. Zatvorska knjižnica u Birminghamu ukupno posjeduje oko 20 tisuća jedinica, uključujući knjige na 33 jezika. Za zatvorske knjižnice u Irskoj ne postoji podatak o broju jedinica, a ni za jednu od spomenutih zatvorskih knjižnica ne postoje informacije o kojim je jezicima riječ. Zbirku od dvije tisuće naslova na stranim jezicima posjeduje i već spomenuta zatvorska knjižnica u Njemačkoj.⁸⁶ Zatvorska knjižnica u Havenstraat u Nizozemskoj sadrži knjižničnu zbirku koja se sastoji od građe na 30 jezika; količinski najveće zbirke odnose se na nizozemsku, englesku, arapsku, francusku, španjolsku, njemačku i tursku. Eliza Zmijewska, knjižničarka navedene nizozemske zatvorske knjižnice navodi da osim knjižnične zbirke postoji i zbirka glazbenih CD-a sa svim glazbenim žanrovima te društvene igre za one koji žele „ubijati vrijeme“.⁸⁷ Zatvorske knjižnice u Irskoj također nude glazbene CD-e i DVD-e. Uz to u svoju zbirku ubrajaju i audio knjige te građu laganu za čitanje,⁸⁸ što je ujedno obilježje zatvorske knjižnice u Birminghamu i Münsteru. Iako ukupan broj jedinica građe u 144 iranske kaznene ustanove iznosi više od dva milijuna, uključujući zbirku audiovizualnih materijala od čak 26.452 jedinica, Lagzian navodi druge nedostatke: 98% zatvorskih knjižnica u Iranu nema zbirku časopisa, mnoge knjižnice u svojoj zbirci nemaju određeni minimum građe koji je propisan prema smjernicama, budući da zbog financijskih troškova ne mogu nabavljati novu građu. Većina iranskih zatvora nema posebno mjesto

⁸³ Usp. Shirley, Glennor. Nav. dj., str. 3.

⁸⁴ Usp. Dublin City Council. URL:

http://www.dublincity.ie/RecreationandCulture/libraries/Library%20Services/Pages/prison_library_service.aspx (2013-02-12)

⁸⁵ Usp. HMP Birmingham. URL: <http://www.hmpbirmingham.co.uk/about/about-rar/about-rar-l/> (2013-02-12)

⁸⁶ UNESCO Institute for lifelong learning. URL: <http://www.unesco.org/ui/litbase/?menu=4&programme=110> (2013-02-01)

⁸⁷ Usp. Zmijewska, Eliza. Nav. dj., str. 126.

⁸⁸ Usp. Dublin City Council. Nav. dj.

predodređeno za pružanje knjižničnih usluga, nemaju zaposleno stručno knjižnično osoblje niti posjeduju knjižničnu građu za osobe s poteškoćama. Ipak, 42 knjižnice primaju usluge međuknjižnične posudbe od mjesnih narodnih knjižnica.⁸⁹ Dostupni izvori navode da u zatvorskim knjižnicama postoji raznolika građa, no uglavnom ne postoje podatci o zadovoljstvu/nezadovoljstvu korisnika istima; osim u izvorima o poljskim i nigerijskim zatvorskim knjižnicama u kojima je nezadovoljstvo njihovim korištenjem veoma izraženo. Greenway⁹⁰ u svom članku navodi manjak literature o povijesti i kulturi Afroamerikanaca te nedostatak građe na španjolskom jeziku koja je potrebna zatvorenicima španjolskog govornog područja. Kao razlog tome navode se problemi s financijskim sredstvima, ali i nemogućnost komuniciranja sa strancima. Kako bi se riješili problemi koji snalaze mnoge zatvorske knjižnice potrebno je organizirati posjete knjižničarskih društava zatvorskim ustanovama. Oni bi podučili administrativno zatvorsko osoblje kako osigurati dostupnost informacija, odnosno knjižnične građe. Ukazali bi im na važnost obrazovanja zatvoreničke zajednice, na važnost rada stručnog osoblja sa zatvorenicima te bi naglasili prednosti koje proizlaze iz suradnje zatvorskih i narodnih knjižnica. Budući da zatvorske ustanove financira država, jedini je preduvjet za postizanje uspjeha na tom planu bolja raspodjela financijskih sredstava koje zatvor prima svake godine, odnosno veće zalaganje administrativnog zatvorskog osoblja za osiguravanje kvalitetnije knjižnične zbirke i usluga koje bi zatvorenicima poboljšale kvalitetu života.

4.2. Programi

Za kvalitetne programe koje provodi zatvorska knjižnica također je ponajprije odgovorno knjižnično osoblje. Zato knjižnicu treba voditi stručni knjižničar motiviran pomoći zatvorenicima, koji prepoznaje informacijske potrebe svojih korisnika i osigurava im potrebnu građu. On ili ona provedenim će programima zadovoljiti njihove informacijske potrebe⁹¹ i ujedno naglasiti važnost obrazovanja i samorazvoja. Neki programi koje zatvorske knjižnice trebaju provoditi u 21. stoljeću

⁸⁹ Usp. Lagzian, Fatimeh. Prison libraries in Iran: Summary of 2006 research study. // IFLA libraries serving disadvantaged persons section newsletter 64(2007), str. 4-6. URL: <http://www.ifla.org/files/assets/lsn/newsletters/64.pdf> (2013-02-12)

⁹⁰ Usp. Shirley, Glennor. Nav. dj., str. 3.

⁹¹ Usp. Finn, Peter. The Delaware department of correction life skills program, 1998. Str. 12. URL: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/169589.pdf> (2013-02-06)

uglavnom se odnose na informacijsku i informatičku pismenost te samorazvoj.⁹² Dostupni izvori navode nekoliko vrsta knjižničnih programa o čemu će više riječi biti u nastavku rada.

4.2.1. Obrazovni programi

Dostupne statistike pokazuju nisku razinu obrazovanja i pismenosti ne samo među zatvorskom populacijom u američkim zatvorima⁹³ već i u europskim zatvorima (u Bugarskoj, Irskoj, Sloveniji i Velikoj Britaniji). Izuzetak su nordijske zemlje.⁹⁴ Sami zatvorenici svjesni su stanja u kojem se nalaze te su željni vrijeme provedeno u zatvoru učiniti što korisnijim za sebe i svoje obitelji. Knjižničari stoga provode obrazovne programe poboljšanja razine čitanja i pisanja. Svladavanjem navedenoga, zatvorenici su u mogućnosti služiti se informacijama koje su im dostupne te mogu sami napisati pisma djeci što prije nisu mogli. Nakon izlaska iz zatvora, pohađanje obrazovnog programa olakšat će im traženje posla. Greenway navodi da zatvorenici jednaku važnost pridaju rješavanju zdravstvenih problema, ali i razvoju novih poslovnih vještina.⁹⁵ Osigurana je i poduka iz engleskog jezika za zatvorenike kojima engleski jezik nije materinji. Kako bi se mogli služiti zatvorskom knjižnicom, ali i u nadi da će se knjižnicom služiti i kada izađu iz zatvora, održavaju se poduke i o načinima njezina korištenja. Zatvorenike često zanimaju i financijska pitanja stoga se u navedene programe ubrajaju i oni financijske prirode čiji je cilj informirati i pomoći zatvorenicima pri donošenju financijskih odluka u budućem životu.⁹⁶ Zbog brzog razvoja informacijske tehnologije sve je više zatvorenika koji se ne znaju služiti računalom i internetom, osobito kad je riječ o onima čija zatvorska kazna iznosi 15-20 godina.⁹⁷ Shirley navodi da mnoge zatvorske knjižnice ne posjeduju računalo. One ustanove koje ga imaju i omogućavaju zatvorenicima pristup, nude jedino obrazovne ili sadržaje pravnog karaktera, poput nekih američkih zatvorskih knjižnica te zatvorske knjižnice u Münsteru i Birminghamu. Nekolicina računala ima igrice poput *Scrabblea*, a pristup internetu nije dopušten. Udruga

⁹² Usp. Vogel, Brenda. The prison library primer: a program for the twenty-first century, 2009. URL: http://books.google.hr/books?id=i19aQVzZ2WcC&pg=PA21&lpg=PA21&dq=prison+library+computer+literacy&source=bl&ots=Q0sV_0KNGV&sig=4dCCwJ8N8-hK54XT5dnCevSIcOQ&hl=hr&sa=X&ei=MuoKUYWFBcTPsgafnIGoAg&ved=0CHQQ6AEwBzgK#v=onepage&q=prison%20library%20computer%20literacy&f=false (2013-02-12)

⁹³ Usp. Greenway, Sandra Annette. Nav. dj., str. 44.

⁹⁴ Usp. Costelloe, Anne. Langelid, Torfinn. Prison education and training in Europe: a review and commentary of existing literature, analysis and evaluation, 2011. Str. 29. URL: http://ec.europa.eu/education/adult/doc/literature_en.pdf (2013-02-12)

⁹⁵ Usp. Greenway, Sandra Annette. Nav. dj., str. 46.

⁹⁶ Usp. Isto, str. 48.

⁹⁷ Usp. Shirley, Glennor. Prison libraries and the Internet, 2004. URL: <http://olos.ala.org/columns/?p=117> (2013-02-12)

Maryland Correctional Education Libraries svjesna je digitalnog jaza koji se javlja nakon ponovnog uključivanja zatvorenika u društvo. Kako bi premostili taj jaz, osmišljen je CD-vodič s vrlo ograničenim pristupom internetu koji zatvorenicima objašnjava neke od osnovnih internetskih pojmova poput *pretraživača* i *web-adrese*. Vodič uglavnom navodi internetske stranice vezane za posao i karijeru, kućanstvo, obrazovanje i slično, a njima će zatvorenici detaljnije moći pristupiti u svakoj narodnoj knjižnici nakon izdržane zatvorske kazne. Za zatvorenike s poteškoćama u čitanju, s CD-a je moguće preslušavati sadržaj. Vodič je veoma uspješan i koriste ga mnoge zatvorske i kaznene ustanove diljem Sjedinjenih Američkih Država.⁹⁸

4.2.2. Rehabilitacijski programi

Iako je ranije već navedeno da je visoka stopa recidivizma (61%), potrebno je učiniti sve kako bi povratak zatvorenika u društvo bio što uspješniji. Neke američke zatvorske knjižnice nastoje promijeniti ponašanje zatvorenika kroz grupe za raspravu o pročitanim knjigama. Neke pak provode programe za sprječavanje ovisnosti o alkoholu i drogama; isti program provode i poljske zatvorske knjižnice.⁹⁹ Zatvoreni roditelji često su zabrinuti za svoju djecu pa je za njih osmišljen program pod nazivom Čitaj djetetu. Putem tog programa zatvorenici mjesečno smiju glasovno snimiti do tri dječje knjige. Vrpce se tada, zajedno s knjigama, bojankama i bojicama šalju njihovoj djeci. Zatvorenik je samo dužan platiti poštanske troškove.¹⁰⁰ Isti program provodi i zatvorska knjižnica u Birminghamu.¹⁰¹ Neke američke zatvorske knjižnice čak posjećuju dječji knjižničari koji uče zatvorenike o knjižničnoj građi prigodnoj za djecu, o pripovijedanju priča te kako pobuditi dječje zanimanje za čitanje i slično.¹⁰²

4.2.3. Programi za rasonodu

Od programa za rasonodu najučestaliji su satovi poezije, posjeti pisaca, novinara, sportaša, radionice kreativnog pisanja te raznorazna natjecanja i kvizovi, a provode ih zatvorska knjižnica u Birminghamu te poljske i američke zatvorske knjižnice.¹⁰³

⁹⁸ Usp. Isto.

⁹⁹ Usp. Zybert, Elzbieta Barbara. Nav. dj., str. 6.

¹⁰⁰ Usp. Greenway, Sandra Annette. Nav. dj., str. 54.

¹⁰¹ Usp. HMP. Birmingham. Nav. dj.

¹⁰² Usp. Shirley, Glennor. Library services to disadvantaged user groups. Nav. dj., str. 6.

¹⁰³ Usp. Greenway, Sandra Annette. Nav. dj., str. 54.

4.3. Usluge međuknjižnične posudbe

Veliku ulogu u zadovoljavanju informacijskih potreba zatvoreničke zajednice imaju i narodne knjižnice. UNESCO-ovim Manifestom propisano je da narodna knjižnica mora osigurati građu i usluge za one korisnike (u koje se ubrajaju i zatvorenici) koji se ne mogu služiti redovitim uslugama i građom. Ako, dakle, zatvorska knjižnica ne posjeduje željenu knjigu, zatvorenik je može zatražiti i dobiti putem međuknjižnične posudbe, osim u slučaju kada naslov nije odobren za zatvoreničku zajednicu. Dostupni izvori navode da narodne knjižnice danas uglavnom pružaju usluge međuknjižnične posudbe zatvorenicima (narodne knjižnice u Poljskoj, Birminghamu, Iranu, Münsteru, američke knjižnice...). Knjige se šalju ili poštom ili ih dovozi bibliobus, no američki izvori navode pokušaje iz 2006. godine kada se droga krijumčarila putem posuđivanja knjiga iz drugih knjižnica¹⁰⁴. Osim narodnih knjižnica, zatvoreničku zajednicu služe i izdavačke kuće. Kao primjer se navodi projekt *Books Through Bars*¹⁰⁵ pokrenut u Americi kasnih 1980-ih kada je zaposlenik izdavačke kuće New Society Publishers počeo zaprimati i odgovarati na zahtjeve za knjigama jednog siromašnog zatvorenika. Budući da američki zatvori primaju knjige jedino od nakladnika i knjižara, zbog želje za čitanjem navedena je izdavačka kuća u to vrijeme primala oko 40 zahtjeva mjesečno. Danas, nakon više od dvadeset godina, kuća prima više od 1200 pisama zatvorenika. Zatvorima mjesečno dostavi više od stotinu paketa materijala za čitanje, koji su im inače nedostupni, a svake godine kuća opremi zatvorske knjižnice desetcima knjiga. Organizacija je uspješna u svome radu te svakodnevno dobiva pisma zahvale zatvorenika na poslanim knjigama.

Kvalitetno obrazovanje zatvoreničke zajednice, koje zatvorske knjižnice trebaju provoditi u suradnji s narodnim, predstavlja jedan od najučinkovitijih oblika za sprječavanje kriminala, dok rehabilitacijski programi utječu na daljnji život zatvorenika pri povratku u društvo. Vještine pismenosti važne su za programe zabavnog karaktera koji se provode u zatvorima te za komunikaciju s vanjskim svijetom, ali i za uspješno funkcioniranje zatvorskih ustanova (kako bi se zatvorenici prijavili za obavljanje određenih poslova unutar ustanove često je potrebno pismeno ispuniti obrasce za prijavu).

Zatvori uglavnom slove kao kaznene ustanove te su odgovorni za probleme pismenosti koji obuhvaćaju sve veću zatvoreničku populaciju. Zatvorenike koji sudjeluju u zatvorskim programima opismenjavanja nipošto ne treba smatrati povlaštenima jer danas svatko ima osnovna

¹⁰⁴ Usp. Isto, str. 50.

¹⁰⁵ Usp. Books through bars. URL: <http://booksthroughbars.org/> (2013-02-12)

prava na dostupnost informacijama i obrazovanje. Upravo je zatvorska knjižnica mjesto koje svojim korisnicima može osigurati ta prava. Mnoga knjižničarska udruženja zalažu se za provođenje navedenih programa, a uz rad volontera i relativno niske financijske troškove programi ne bi trebali nailaziti na političke otpore.

5. Zatvorske knjižnice u Hrvatskoj

Zakon o pravu na pristup informacijama kojeg je donio Hrvatski sabor navodi slobodan pristup informacijama svima: „Pravo na pristup informacijama pripada svim ovlaštenicima na jednak način i pod jednakim uvjetima i oni su ravnopravni u njegovu ostvarivanju.“¹⁰⁶ Iako zatvorske knjižnice nisu izravno spomenute u Standardima za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj, prema istima, kao što je već spomenuto ranije, narodne knjižnice dužne su osigurati upotrebu knjižnične građe i usluga zatvorenicima.¹⁰⁷ Zakon o izvršavanju kazne zatvorom, uz poštivanje osnovnih prava zatvorenika na smještaj, hranu, zdravstvenu pomoć i sl., osvrće se i na pravo na izobrazbu i razonodu navodeći da zatvor treba opremiti knjižnicu dovoljnim brojem knjiga iz različitih područja, a ukoliko zatvor nema knjižnicu, treba organizirati posudbu knjiga iz mjesne knjižnice.¹⁰⁸

Nema mnogo literature o zatvorskim knjižnicama u Hrvatskoj. Za njihovo analiziranje, odnosno za usporedbu stanja istih u 2003. te u 2005. godini korištena su dva izvora iz tog područja. Rad Aleksandre Horvat i Tatjane Nebesny pod nazivom „Zatvorske knjižnice u Hrvatskoj“¹⁰⁹ iz 2004. godine te magistarski rad Sandre de Villa „Zatvorske knjižnice u Republici Hrvatskoj“¹¹⁰ iz 2007. godine. Oba rada temeljila su se na upitnicima s identičnim pitanjima koji su bili poslani zatvorskim odnosno kaznioničkim ustanovama, s ciljem utvrđivanja stanja i razine organiziranosti knjižnice ukoliko je ona postojala u toj ustanovi. Potrebno je navesti da prema Ministarstvu pravosuđa u Republici Hrvatskoj danas postoje 23 zatvorske ustanove; točnije 14 zatvora, 6 kaznionica, dva odgojna zavoda te jedna zatvorska bolnica. Zatvorska bolnica smještena je u Zagrebu, odgojni zavodi nalaze se u Turopolju i Požegi, kaznionice se nalaze u Glini, Lepoglavi,

¹⁰⁶ Zakon o pravu na pristup informacijama, 2003. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/307079.html> (2013-02-13)

¹⁰⁷ Usp. Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj, 1999. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html> (2012-12-12)

¹⁰⁸ Usp. Zakon o izvršavanju kazne zatvorom. URL: <http://www.zakon.hr/z/179/Zakon-o-izvr%C5%A1avanju-kazne-zatvora> (2013-02-01)

¹⁰⁹ Usp. Horvat, Aleksandra; Nebesny, Tatjana. Zatvorske knjižnice u Hrvatskoj. // Slobodni pristup informacijama: 2 i 3. okrugli stol. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 129-136.

¹¹⁰ Usp. De Villa, Sandra. Zatvorske knjižnice u Republici Hrvatskoj: magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2007.

Lipovici, Požegi, Turopolju i Valturi, dok se zatvori se nalaze u Bjelovaru, Dubrovniku, Gospiću, Karlovcu, Osijeku, Požegi, Puli, Rijeci, Sisku, Splitu, Šibeniku, Varaždinu, Zadru i Zagrebu.¹¹¹ Upitnici koji su bili poslani zatvorskim ustanovama odnosili su se na podatke u vezi sa samom ustanovom poput naziva, vrste i adrese ustanove. Zatraženi su podaci i o populaciji zatvoreničke ustanove, točnije podaci o ukupnom broju zatvorenika, o dobi, spolu i o stručnoj spremi zatvorenika odnosno spremi njihovih roditelja ako je riječ o maloljetniku. Drugi dio upitnika odnosio se na pitanja u vezi sa samom knjižnicom. Ukoliko je ustanova potvrdno odgovorila na pitanje ima li u svom sastavu knjižnicu, autorice su se zanimale i za podatke o¹¹²:

- osiguravanju sredstava za rad knjižnice,
- vrsti te broju jedinica pojedine građe,
- nabavi; učestalosti i načinima nabave knjižnične građe
- zaposlenicima u knjižnici i radnom vremenu knjižnice
- čitaonici
- dodatnoj opremi knjižnice
- o katalozima i inventarizaciji građe
- suradnji s drugim knjižnicama, ustanovama ili udrugama
- planovima za poboljšanje rada knjižnice.

Rezultati oba provedena istraživanja nisu se previše razlikovala. No u nekim su elementima rezultati istraživanja iz 2005. godine iznenađujući, što je prikazano u nastavku rada.

5.1. Pregled stanja

U Republici Hrvatskoj u 23 zatvorske ustanove 2003. godine boravilo je 2995 zatvorenika. Od tog broja 96% je muškaraca, a 4% žena.¹¹³ U 2005. godini broj zatvorenika nešto je porastao te iznosi 3373. Postotak muškaraca i žena ostao je gotovo jednak (95,5% muškaraca i 4,5% žena).¹¹⁴ Dob zatvorenika veoma je različita, no postotci su približne vrijednosti u oba istraživanja. Zatvorenika do 18 godina u 2005. godini ima 2%, između 19 i 23 godina ima ih 6%, između 24 i

¹¹¹ Uprava za zatvorski sustav. URL: <http://www.uzs.pravosudje.hr/> (2013-02-01). Citirano prema: Isto, str. 48-49.

¹¹² Usp. De Villa, Sandra. Nav. dj., str. 53.

¹¹³ Usp. Horvat, Aleksandra; Nebesny, Tatjana. Nav. dj., str. 132.

¹¹⁴ Usp. De Villa, Sandra. Nav. dj., str. 56.

27 godina 19%. Najviše zatvorenika je u dobi između 28 i 39 godina, točnije 40%, između 40 i 69 godina je 32%, a najmanje zatvorenika, odnosno 1% u dobi je od 69 godina i više.¹¹⁵ Ista istraživanja pokazuju da su zatvorenici mlađe i starije dobi manje zainteresirani za čitanje knjiga; više ih zanima tisak i periodika. Malo više zanimanja za čitanje pokazuju zatvorenici u dobi između 18 i 27 te 28 i 39 godina. Od ukupnog broja zatvorenika u 2005. godini najviše ima nisku stručnu spremu (49%), velika većina ima srednju stručnu spremu (48%), a svega 3% zatvorenika je steklo više ili visoko obrazovanje.¹¹⁶ U slučaju maloljetnika koji se još uvijek školuju nije moguće dobiti podatak o stručnoj spreml, stoga su u tim slučajevima zatraženi podaci o stručnoj spreml njihovih roditelja. Spol, dob te razina obrazovanja zatvoreničke populacije važni su čimbenici u izgradnji primjerene knjižnične zbirke zbog razlika u čitalačkim i informacijskim potrebama korisnika zatvorskih knjižnica.

Od 23 zatvorske ustanove 20 je imalo vlastitu knjižnicu, a šest knjižnica imalo je čitaonicu u 2003. godini¹¹⁷, dok je u 2005. godini ukupni broj knjižnica pao na 19, a broj knjižnica koje su imale čitaonicu povećao se na deset. Ustanove koje tada nisu imale vlastitu knjižnicu bile su zatvori u Gospiću, Požegi, Osijeku te Odgojni zavod u Požegi.¹¹⁸

Sredstva za rad zatvorskih knjižnica osigurana su iz državnog proračuna. Budući da su to sredstva za rad zatvora, odluke o raspodjeli financijskih sredstava, između ostaloga i za potrebe knjižnice, donosi upravitelj zatvora. Dok je 2003. godine u šest ustanova zatvorska uprava odlučila usmjeriti određena financijska sredstva za knjižnicu,¹¹⁹ 2005. godine broj se smanjio na četiri, što znači da 19 knjižnica nema stalnih sredstva za rad.¹²⁰

Na pitanje o broju građe koju knjižnice posjeduju, 2005. godine ukupan je broj iznosio 25.313 jedinica¹²¹, što je za 700-tinjak jedinica manje nego u 2003. godini. Broj svezaka varira od ustanove do ustanove; najviše jedinica posjeduje kaznionica u Lepoglavi, čak 7128 jedinica građe, a najmanje zatvor u Sisku, tek 30 jedinica.¹²² Mnoge knjižnice navele su da imaju građu, ali ne i broj. Broj knjižnica koje nabavljaju dnevni/tjedni tisak porastao je s pet na njih osam koliko ih se bilo izjasnilo u istraživanju 2005. godine. Knjižnice ukupno primaju do šest naslova po ustanovi. Broj knjižnica koje nabavljaju videograđu porastao je s dvije (2003. godine) na četiri (2005. godine), dok je broj ukupne videograđe koje knjižnice posjeduju porastao samo za šest. Najviše

¹¹⁵ Usp. Isto, str. 58.

¹¹⁶ Usp. Isto, str. 60.

¹¹⁷ Usp. Horvat, Aleksandra; Nebesny, Tatjana. Nav. dj., str. 132-133.

¹¹⁸ Usp. De Villa, Sandra. Nav. dj., str. 62.

¹¹⁹ Usp. Horvat, Aleksandra; Nebesny, Tatjana. Nav. dj., str. 132.

¹²⁰ Usp. De Villa, Sandra. Nav. dj., str. 64.

¹²¹ Usp. Isto, str. 67.

¹²² Usp. Isto, str. 68.

primjeraka posjeduje zatvor u Splitu, čak 568, zatim slijedi kaznionica u Lepoglavi s 52 primjerka te zatvor u Rijeci s 30 primjeraka. Četvrta knjižnica koja je navela posjedovanje građe, ali ne i točan broj kaznionica je u Lipovici.¹²³ Važno je spomenuti da niti jedna knjižnica nije napisala da u svome fondu ima periodiku.

U zatvorskim knjižnicama ne može se naći previše dodatne opreme. Od svih knjižnica samo njih pet ima televizor, četiri video, dvije računalo te jedna ima razglasni uređaj koji više nije u upotrebi. U Kaznionici u Lepoglavi zatvorenici imaju računalo koje im omogućava razne aktivnosti poput izdavanje *online* novina čije priloge pišu sami zatvorenici. U knjižnici Zatvora u Lepoglavi zatvorenici mogu slikati i pisati. To je jedina kaznionica u Republici Hrvatskoj koja ima vlastiti časopis pod nazivom *Lepoglas*. Radove za njega također priređuju zatvorenici.¹²⁴

Na pitanje o nabavi građe, sve je više ustanova koje ju povremeno nabavlja za knjižnicu; njih 20, dok tri ustanove nikako ne nabavljaju građu. Značajno je da rezultati obaju provedenih istraživanja nisu pokazali da je ijedna ustanova redovito nabavljala građu. Najčešći je oblik nabave građe putem darivanja (18 ustanova), a njih 11 je k tome dodalo i kupnju. Nekih drugih vrsta nabave niti ne postoji.¹²⁵

Petnaest knjižnica u 2005. godini inventarizira svoju građu; jedna više nego u 2003. godini. Abecedni katalog posjeduje 12 knjižnica, što predstavlja jednaki broj za obje godine. Dok je u 2003. godini jedna knjižnica izrađivala stručni katalog, u 2005. godini više nije postojao. Dvije su knjižnice u istraživanju iz 2005. godine navele da imaju poseban katalog nazvan „spisak knjiga“ u Zatvoru u Varaždinu te „katalog pisan kako su knjige dolazile“ u Zatvoru u Zadru.¹²⁶ Podatke o posudbi građe bilježi čak 18 knjižnica, podatke o članovima bilježe u osam knjižnica. I jedne i druge podatke bilježe u sedam knjižnica. Samo u knjižnici šibenskog zatvora bilježe se podaci i o članovima i o posudi i o drugom korištenju knjižnice.¹²⁷

Sljedeće pitanje odnosilo se na zaposlene u knjižnicama. Ni u jednoj zatvorskoj knjižnici u Hrvatskoj nije zaposlen knjižničar. Rezultati oba istraživanja su identični. U 15 knjižnica za rad su zaduženi zaposlenici zatvora, dok u preostalim rade zatvorenici, a u dvije knjižnice je uz službenu osobu zaposlen i zatvorenik.¹²⁸

Zatvorenici se ne mogu slobodno kretati po ustanovi. Imaju određeno vrijeme za pojedine aktivnosti, stoga su u upitniku postavljena pitanja i o radnom vremenu knjižnice. Kao i u 2003.

¹²³ Usp. Isto.

¹²⁴ Usp. Isto, str. 74.

¹²⁵ Usp. Isto, str. 69.

¹²⁶ Usp. Isto, str. 75.

¹²⁷ Usp. Isto, str. 73.

¹²⁸ Usp. Isto, str. 71.

godini i u 2005. Deset knjižnica radi prema utvrđenom radnom vremenu, tri radi prema utvrđenom radnom vremenu, ali i prema potrebi, dok preostalih šest knjižnica radi samo po potrebi. Dnevno radno vrijeme traje od jednog do osam sati, a tjedno čak šest dana.¹²⁹ Analizirajući vraćene upitnike, autorica magistarskog rada navodi neke nerazumljivosti po ovom pitanju. Na pitanje ima li ustanova zatvorsku knjižnicu Zatvor u Gospiću odgovorio je negativno, a na pitanje o radnom vremenu odgovaraju kao da imaju knjižnicu koja radi prema potrebi dva sata na dan.¹³⁰

Na pitanje o suradnji s drugim knjižnicama, udrugama i ustanovama rezultati su sljedeći: 2005. godine 11 je knjižnica organiziralo suradnju s drugim knjižnicama, uglavnom gradskim, što je dvije knjižnice više nego 2003. godine. Oblici suradnje uglavnom se odnose na posudbu knjiga za zatvorenike te donacija građe za zatvorske knjižnice. Kao razlozi za neorganiziranje suradnje navedeni su organizacijski problemi, manjak zainteresiranih, malen broj korisnika te zatvorenici mogu sami nabavljati knjige, novine i časopise na vlastiti trošak.¹³¹ Jedini zanimljivi primjer suradnja je zatvorske i mjesne gradske knjižnice u Bjelovaru. Bibliobus posjećuje zatvor svakog drugog petka. U početku nije bilo previše zanimanja za knjige i čitanje, no interes se postupno povećavao. Kada dođe u zatvor, bibliobus je otvoren dva sata, a zatvorenici slobodno biraju knjige koje žele čitati. Pravosudni policajac čeka ih vani za to vrijeme, a svi se zajedno vraćaju na odjel nakon izbora knjiga. Za jedne posjete evidentirano je 20 do 25 zatvorenika željnih posuditi knjige. Bibliobus ima oko 2500 raznih naslova, a zatvorenici čitaju sve: slikovnice, poeziju, dječju i književnost za mlade, ljubavne i povijesne romane, stripove, literaturu o ovisnosti i slično. Autorica naglašava da su knjige uvijek bile vraćene bez ikakvih oštećenja.¹³² Manji broj zatvorskih knjižnica, svega njih osam organizira suradnju s drugim ustanovama; najčešće je riječ o vjerskim udrugama, drugim zatvorima, dobrotvornim organizacijama, pučkim učilištima i izdavačkim kućama. Suradnja se isto tako temelji na razmjeni ili doniranju građe. Pohvalne su akcije dviju udruga, ATTACK i Udruženje studenata filozofije.¹³³ Obje su udruge samoinicijativno organizirale akcije prikupljanja knjiga kako bi ih darovale ih zatvorskim knjižnicama. Akcije su prerasle u projekte u koje su se uključili i Hrvatsko knjižničarsko društvo, Ministarstvo pravosuđa, brojni izdavači, studenti, profesori i roditelji. Ideja za takve akcije potekla je od slične inicijative spomenute ranije, *Books through bars*.

¹²⁹ Usp. Isto.

¹³⁰ Usp. Isto, str. 72.

¹³¹ Usp. Isto, str. 77.

¹³² Usp. Isto, str. 78.

¹³³ Usp. Isto, str. 79-81.

Osim navedenih primjera suradnje u Vjesniku bibliotekara Hrvatske navodi se projekt pod nazivom “Knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama – utvrđivanje problema čitanja i pisanja kod osoba s poremećajem u ponašanju i izrečenim odgojnim mjerama u Republici Hrvatskoj”; ili kraće “Čitanjem protiv nasilja i kriminala”. U sklopu projekta tijekom 2004. i 2005. godine provedena su istraživanja u Odgojnom zavodu Turopolje, Okružnom zatvoru u Zagrebu, Domu za odgoj Split te Okružnom zatvoru u Splitu. Danas se disleksična djeca (osobe) često opisuju kao nemirna i lijena te se često nema vremena za njih. Takva djeca postaju agresivna ili se povlače u sebe, a često završavaju u odgojno-poparvnim domovima i odgojnim zavodima. Istraživanjem se htjela utvrditi povezanost problema čitanja i pisanja s poremećajem u ponašanju. Upitnike je za istraživanje izradio logoped. Njima je ustanovljeno da je četiri puta veći postotak djece i mladih u odgojnim domovima i kaznenim ustanovama koji imaju problema s disleksijom u odnosu na prosjek opće populacije. Početna teza projekta o povezanosti problema čitanja i pisanja s poremećajem u ponašanju potvrđena je. Uz istraživanje, bio je priređen poseban program poticanja čitanja, temeljen na biblioterapijskim stupnjevima. Provodio se i program vođenog, ciljanog čitanja kod kojeg je bitan i sam postupak čitanja, motivacija te stvaranje ugodnog doživljaja za vrijeme čitanja. Programi su se provodili s ciljem stvaranja čitateljski osposobljenog stanovništva, budući da je pismenost ključna komponenta za korištenje knjižničnih i informacijskih usluga kao i za cjeloživotno učenje.¹³⁴

Zadnje pitanje odnosilo se na planove za poboljšanje rada knjižnice. U 2003. godini osam knjižnica reklo je da nema takav plan, dok je u 2005. godini broj porastao na devet. Planovi koji su postojali u 2003. godini postoje i u 2005., a odnose se na sljedeće: povećati broj naslova i financijskih sredstava kako bi mogli kupiti nova izdanja, izraditi kataloge, osigurati sredstva za dnevni tisak, opremiti i proširiti knjižnicu, surađivati s drugim knjižnicama, računalno obrađivati i unositi podatke i slično.¹³⁵ Situacija sa zatvorskim knjižnicama u Hrvatskoj prema istraživanjima iz 2003. i 2005. godine je loša. Zaposleno je nestručno osoblje. Zbirke građe, ako ih knjižnica posjeduje, nedostatne su, ne osuvremenjuju se redovito, nastaju pretežito prikupljanjem darova što znači da se zbirke ne izgrađuju u skladu s potrebama korisnika. Knjižnice nemaju suvremenu opremu koja je danas nužna za rad knjižnica. Ovakvo stanje proizlazi iz činjenica da upravitelji zatvora ne financiraju dovoljno knjižnične službe, iako je zakonom određeno suprotno. Postoji mogućnost da su sredstva

¹³⁴ Usp. Čelić-Tica, Veronika; Gabriel, Dunja Marija; Sabljak, Ljiljana. Čitanjem protiv nasilja i kriminala. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 2(2010), str. 28-29. URL:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=120434 (2013-06-20)

¹³⁵ Usp. Usp. De Villa, Sandra. Nav. dj., str. 76.

koja zatvor dobije iz proračuna nedostatna za sve potrebe institucije, no iznenađujuće je da se šteti ukidanjem knjižničnih usluga koje su od važnosti u resocijalizaciji zatvorenika. Kako bi se stanje zatvorskih knjižnica popravilo potrebno je uspostaviti komunikaciju između zatvorske uprave i narodnih knjižnica koje uslužuju stanovništvo na području u kojem je smještena zatvorska ustanova te educirati zaposlene osobe u objema ustanovama naglašavajući pritom važnost kvalitetno opremljene zatvorske knjižnice.¹³⁶ Na taj bi način zatvorenici mogli naručiti knjige koje žele čitati iz narodne knjižnice, one bi bile dovežene u zatvor, a kasnije vraćene nazad. Vrijeme provedeno u zatvoru sigurno nije kvalitetno provedeno vrijeme, no korištenje knjižnice može ga učiniti podnošljivijim i sličnijim onom izvan zatvorske ustanove.

6. Istraživanje

6.1 Cilj i svrha istraživanja

Istraživanje je provedeno kako bi se dobio uvid u temeljna obilježja zatvorskih knjižnica¹³⁷ u Republici Hrvatskoj. Cilj je bio utvrditi i opisati stanje knjižničnih zbirki i usluga u ustanovama Hrvatskog zatvorskog sustava¹³⁸, s posebnim naglaskom na veličinu i sadržajni obuhvat tih zbirki te modele njihova financiranja i vrednovanja. Značajna se pažnja u radu posvetila i načinima

¹³⁶ Poslove matične djelatnosti na državnoj razini treba obavljati Nacionalna i sveučilišna knjižnica knjižnica kao središnja matična knjižnica Republike Hrvatske, a na županijskoj razini matične narodne knjižnice te visokoškolske knjižnice (ovisno o vrsti knjižnice).

¹³⁷ Pod nazivom *zatvorska knjižnica* misli se na knjižnice koje se nalaze zatvorima, kaznionicama i odgojnim zavodima u Republici Hrvatskoj; pod nazivom *zatvor/zatvorska ustanova* misli se na zatvore, kaznionice i odgojne zavode u Republici Hrvatskoj

¹³⁸ Hrvatski zatvorski sustav sastoji se od Uprave za zatvorski sustav te kaznenih tijela (kaznionice, zatvori, odgojni zavodi) u kojima borave zatvorenici koji sukladno sudskim odlukama imaju status: pritvorenika (osoba kojoj je odlukom suda određen pritvor), prekršajnog kažnjenika (osoba kojoj je kazna zatvora izrečena u prekršajnom postupku ili je novčana kazna zamijenjena kaznom zatvora), zatvorenika (osoba kojoj je izrečena kazna zatvora zbog kaznenog djela, a nalazi se na izdržavanju kazne zatvora u kaznionici ili zatvoru ili osoba protiv koje se primjenjuje mjera istražnog zatvora), osobe u prekršajnom zadržavanju (osoba kojoj je sud nalogom odredio zadržavanje po nekoj od osnova za zadržavanje Zakona o prekršajima), maloljetnika (osoba protiv kojoj je izrečena odgojna mjera). U kaznionicama se izvršava kazna zatvora u trajanju duljem od šest mjeseci. Prema stupnju sigurnosti i slobodi kretanja zatvorenika kaznionice u Glini i Lepoglavi te Zatvorska bolnica su zatvorene, kaznionice u Lipovici, Požegi i Turopolju su poluotvorene, a Kaznionica u Valturi je otvorena. Neovisno o stupnju sigurnosti, kaznionice mogu imati zatvorene, poluotvorene i otvorene odjele. U zatvorima se izvršava mjera pritvora, kazna zatvora izrečena u prekršajnom postupku te kazna zatvora izrečena u kaznenom postupku u trajanju do šest mjeseci. Svi su zatvori zatvorenog tipa, a mogu imati ustrojene poluotvorene i otvorene odjele. Četiri zatvora imaju posebne odjele za izvršavanje kazne zatvora dulje od šest mjeseci. Odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod izrečena u kaznenom postupku izvršava se za maloljetnice u Odgojnom zavodu u Požegi, a za maloljetnike u Odgojnom zavodu u Turopolju.

korištenja knjižničnog fonda (od strane štićenika) te osoblju koje je zaduženo za knjižnice. Istraživanjem se željelo odgovoriti na sljedeća dva pitanja:

1. Kako je organizirano poslovanje i djelovanje knjižnica u hrvatskim zatvorima, kaznionicama i odgojnim centrima? i
2. Koje se knjižnične zbirke i usluge nude osobama koje se nalaze u hrvatskim zatvorima?

Nadalje, istraživanje je krenulo od sljedećih hipoteza:

1. Zatvorske knjižnice u Hrvatskoj nemaju odgovarajuću financijsku, stručnu i stratešku podršku za kvalitetno obavljanje svoje djelatnosti.
2. Knjižnične zbirke i usluge u hrvatskim zatvorima nisu na zadovoljavajućoj razini.

6.2. Metodologija

Istraživanje se provodilo tijekom travnja i svibnja 2013. godine. Uz prethodno dopuštenje Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav svim je zatvorskim ustanovama u Republici Hrvatskoj poslan identičan upitnik koji su ispunjavale osobe zadužene za rad knjižnica ili ravnatelji ako takva osoba u ustanovi ne postoji. Dana 5. travnja 2013. godine tiskani su upitnici zajedno s frankiranom i adresiranom kovertom (za povrat ispunjenih upitnika) poslani na adrese 14 zatvora (u Bjelovaru, Dubrovniku, Gospiću, Karlovcu, Osijeku, Požegi, Puli, Rijeci, Sisku, Splitu, Šibeniku, Varaždinu, Zadru i Zagrebu), 6 kaznionica (u Glini, Lepoglavi, Lipovici-Popovači, Požegi, Turopolju i Valturi), dva odgojna zavoda (u Požegi i Turopolju) te zatvorske bolnice u Zagrebu. Polovica od broja ispitanih ustanova brzo je ispunila i vratila upitnik, dok je ostale ustanove trebalo ponovno kontaktirati telefonom i faksom, stoga se period istraživanja produžio na 40 dana. Na koncu, samo dvije ustanove nisu vratile ispunjeni upitnik pa je ukupan odaziv 91,3%.

Anketni upitnik (Prilog 1.) sastoji se od 31 pitanja od kojih je prvi set pitanja vezan za podatke o knjižnici (ako ona postoji); o načinu njezina korištenja i radnom vremenu, o osiguravanju finansijskih sredstava za knjižnicu, o građi koju posjeduje i predmetnim područjima koje pokriva. Ukoliko ustanova ne posjeduje knjižnicu, ispitanik je zamoljen odgovoriti na pitanje *Planira li se osnovati knjižnica?* te na pitanja broj 29, 30 i 31. Zatim slijedi nekoliko pitanja u vezi s nabavom građe, točnije nabavlja li se ona planski ili neplanski, je li darivanje najčešći način nabave ili je to vlastita kupnja i slično. Slijede pitanja o obradi i inventarizaciji građe te postupcima

vrednovanja i revizije iste. Ispitanicima su postavljena pitanja o dodatnoj opremi knjižnice te organizira li različite aktivnosti i programe. Zanimalo nas je koliki se udio štićenika redovito koristi građom i uslugama zatvorske knjižnice, daje li se građa na korištenje i izvan prostora knjižnice te koliko dugo štićenici smiju zadržati građu kod sebe. Nadalje, postavljena su pitanja o utvrđivanju čitateljskih potreba štićenika te o ispitivanju njihovog zadovoljstva knjižničnom građom i uslugama. Predzadnji set pitanja odnosio se na zaposlene u zatvorskoj knjižnici te o načinima suradnje s lokalnim narodnim knjižnicama. Na kraju samog upitnika navedeno je sedam tvrdnji vezanih za zatvorske knjižnice i zatvoreničku zajednicu na koje su ispitanici trebali odgovoriti u kojoj se mjeri slažu odnosno ne slažu s navedenim. Trideset i prvo pitanje odnosilo se na osobu koja je ispunila upitnik.

6.3. Analiza rezultata

Od 21 ispitanika koji su odgovorili na upitnik, 19 (90,5%) je navelo da njihova ustanova ima knjižnicu. Tek je jedan ispitanik (4,8%) odgovorio da posjeduju i knjižnicu i čitaonicu, a jedan je naveo da njihova ustanova nema niti knjižnicu niti čitaonicu. Nitko od ispitanika nije naveo da se u sklopu njihove ustanove nalazi samo čitaonicu, što pokazuje Tablica 1. Ispitanik koji je naveo da ustanova nema niti knjižnicu niti čitaonicu izjasnio se da je svakako planiraju osnovati, što možemo vidjeti u Tablici 2. (Isti ispitanik nije bio obvezan odgovoriti na sva pitanja, stoga će u narednim tablicama ukupan broj ispitanika iznositi 20).

Tablica 1. Posjedovanje knjižnice i/ili čitaonice

	N (%)
Knjižnica	19 (90,4%)
Knjižnica i čitaonica	1 (4,8%)
Niti knjižnica niti čitaonica	1 (4,8%)
Čitaonica	0 (0%)

Tablica 2. Planiranje osnivanja knjižnice

	N (%)
Da	1 (100%)
Ne	0 (0%)

Sredstva za rad kaznenih/zatvorskih ustanova te odgojnih zavoda osiguravaju se iz državnog

proračuna, a ravnatelj je taj koji donosi odluku da dio sredstava kojima ustanova raspolaže raspodijeli i za potrebe knjižnica. Dobiveni podaci, Tablica 3., pokazuju da je najveći broj ispitanika 16 (80%) odgovorilo da se sredstva za rad knjižnice ne osiguravaju godišnjim proračunom, četiri je ispitanika (20%) odgovorilo je da se sredstva osiguravaju na razini ustanove, a nijedan ispitanik nije odgovorio da se sredstva za rad knjižnice osiguravaju iz državnog proračuna.

Tablica 3. Osiguravanje stalnih sredstava za rad knjižnice/čitaonice

	N (%)
Ne	16 (80%)
Na razini ustanove	4 (20%)
Iz državnog proračuna	0 (0%)

Na pitanje gdje je smještena knjižnična građa 13 ispitanika (65%) odgovorilo je da je ona izdvojena u zasebnu prostoriju (knjižnicu). Pet ustanova (20%) svoju građu smješta po hodnicima, prizemljima, dnevnim boravcima ili zavodskim školama, dok je u tri ustanove (15%) građa smještena u uredu nekog od zaposlenika (Tablica 4).¹³⁹

Tablica 4. Smještaj knjižnične građe

	N (%)
Zasebna prostorija (knjižnica)	13 (65%)
Negdje drugdje (hodnici, prizemlje, dnevni boravci, zavodske škole)	5 (20%)
Ured zaposlenika ustanove	3 (15%)

Knjižnicu se u ovakvim ustanovama može koristiti na više načina. Desetero ispitanika (47,6%) odgovorilo je da je štíćenici uglavnom koriste pojedinačno ili u manjim skupinama uz nadzor. Nešto manji broj ispitanika, točnije devet (42,9%), navelo je da se knjižnična građa dostavlja štíćenicima u njihove prostorije. Tek u tri ustanove (14,3%) štíćenici mogu koristiti knjižnicu pojedinačno ili u manjim skupinama bez nadzora. Nijedan ispitanik nije naveo neku drugu mogućnost kojom bi štíćenici mogli koristiti knjižnicu, dok su neki ispitanici, kako vidimo iz Tablice 5. istovremeno naveli više mogućnosti.

¹³⁹ Razlog zbog kojeg Tablica 4. pokazuje da je ukupan broj ispitanika koji je odgovorio na ovo pitanje 21, a ne 20 jest taj da jedna ustanova svoju knjižničnu građu smješta na više mjesta.

Tablica 5. Korištenje knjižnice

	N (%)
Pojedinačno/manje skupine uz nadzor	10 (47,6%)
Dostavljanje građe štíćenicima	9 (42,9%)
Pojedinačno/manje skupine bez nadzora	3 (14,3%)
Neki drugi način	0 (0%)

Korištenje knjižnice vremenski je ograničeno. Prema Tablici 6. najveći broj ispitanika, njih sedam (35%), odgovorilo je da je knjižnica otvorena štíćenicima od jednog do deset sati tjedno. Šestero ispitanika (30%) navelo je da je knjižnica otvorena od jedanaest do osamdeset sati tjedno. Zanimljivo je da se pet ispitanika (25%) izjasnilo da knjižnica nije uopće otvorena štíćenicima, a dva su ispitanika (10%) dodala da je knjižnica „stalno“ otvorena štíćenicima.

Tablica 6. Radno vrijeme knjižnice

Od 1-10 sati tjedno	7 (35%)
Od 11-80 sati tjedno	6 (30%)
Nije otvorena štíćenicima	5 (25%)
Stalno	2 (10%)

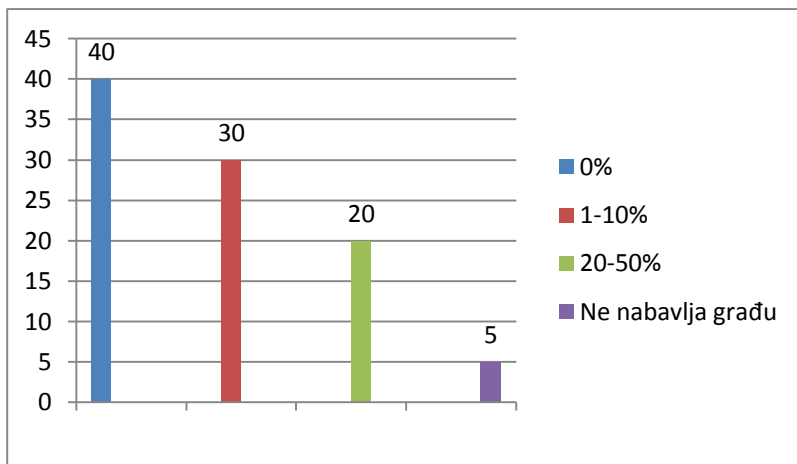
Tablica 7. pokazuje kako se pristupa nabavi građe za knjižnicu. Velika većina ispitanika, njih 17 (85%), odgovorilo je da se građa nabavlja neplanski, povremeno, dok je tek dvoje ispitanika (10%) navelo da se građa za knjižnicu nabavlja planski, redovito. Jedan ispitanik (5%) naveo je da se građa uopće ne nabavlja.

Tablica 7. Pristup nabavi građe

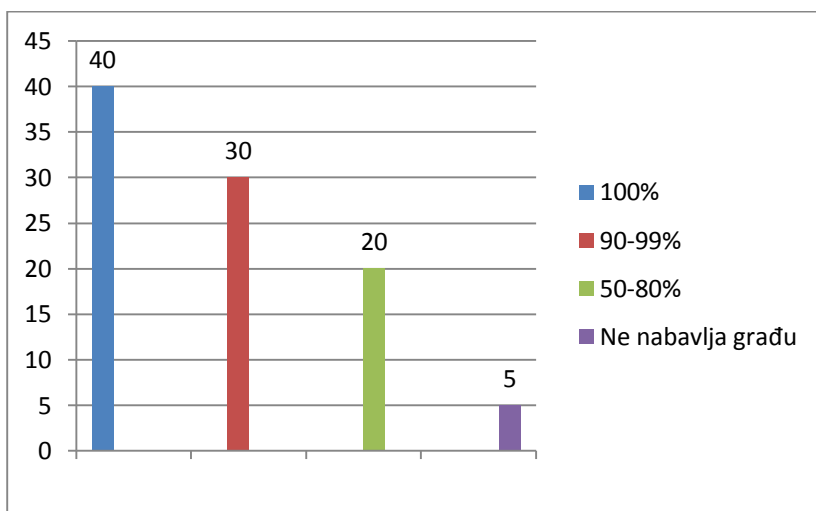
	N (%)
Neplanski, povremeno	17 (85%)
Planski, redovito	2 (10%)
Građa se ne nabavlja	1 (5%)

Što se tiče nabavljanja građe, čak osam ispitanika (40%) uopće ne kupuje građu za knjižnicu, već je u potpunosti osigurava darovima. Šestero ispitanika (30%) nabavlja građu putem dara u nešto manjoj mjeri, 90-99%, odnosno isti u mjeri u 1-10% kupuju građu za svoju knjižnicu. 4 (20%)

ispitanika u mjeri 50-80% nabavlja građu putem darivanja, odnosno u mjeri 20-50% kupuju građu za knjižnicu. Jedan ispitanik (5%) izjasnio se da uopće ne nabavljaju građu, a jedan nije odgovorio na pitanje. (Slika 1. i 2.)

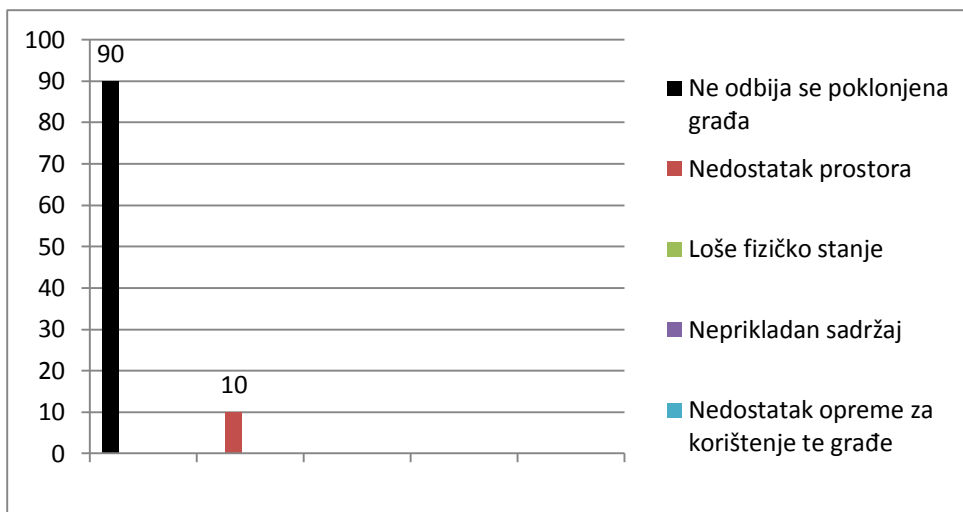

Slika 1. Nabava građe kupnjom

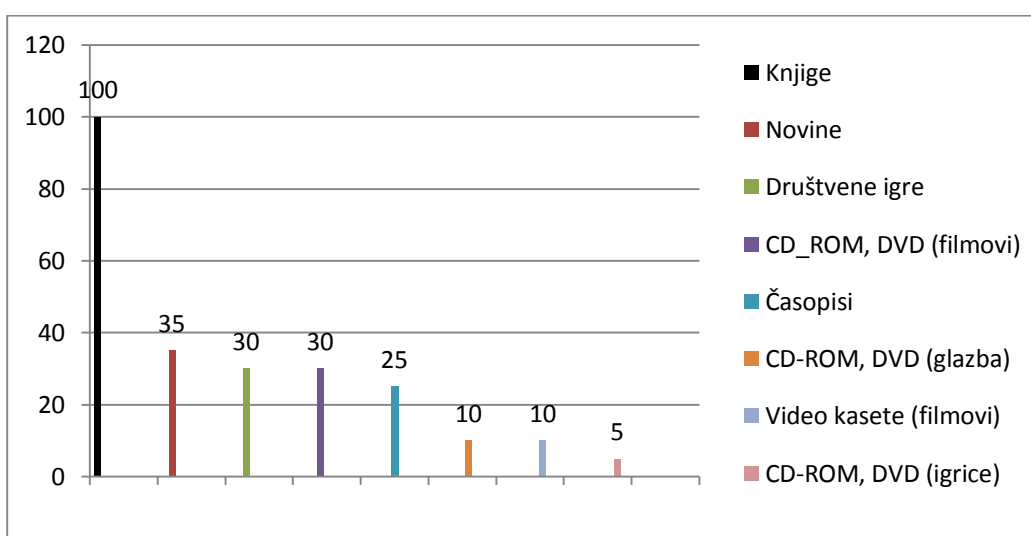
Slika 2. Nabava građe putem darivanja

Zanimalo nas je dolazi li do odbijanja poklonjene građe, stoga je ispitanicima postavljeno takvo pitanje. Skoro pa svi, odnosno njih 18 (90%), odgovorilo je da je nikada ne odbijaju; tek je dvoje ispitanika (10%) navelo da odbijaju građu zbog nedostatka prostora za smještaj te građe. Nitko od ispitanika nije naveo da odbija poklonjenu građu zbog lošeg fizičkog stanja u kojem se ona nalazi, zbog neprikladnog sadržaja građe ili pak zbog nedostatka opreme za korištenje iste, što pokazuje Slika 3.

Slika 3. Razlozi odbijanja poklonjene građe

Odgovori na pitanje koju građu posjeduje njihova knjižnica prikazani su na Slici 4. Svih 20 ispitanika (100%) odgovorilo je da u svojoj knjižničnoj zbirci sadrže knjige. Tek nešto manje od polovice broja ispitanika, točnije njih sedam (35%), navelo je da njihova knjižnica posjeduje novine odnosno dnevni i tjedni tisak. Zatim slijedi broj od šest ispitanika (30%) čija knjižnica posjeduje društvene igre poput *Čovječe ne ljuti se*, *Memory* i slično. Također, šest knjižnica (30%) posjeduje filmove na CD-ROM-u i DVD-u. Petero ispitanika (25%) navelo je časopise kao vrstu građe koju njihova knjižnica posjeduje. Tek je dvoje ispitanika (10%) navelo da se u njihovoj knjižnici može pronaći glazba na CD-ROM-u i DVD-u te filmovi na videokasetama. Jedan ispitanik (5%) odgovorio je da njegova knjižnica posjeduje igrice na CD-ROM-u i DVD-u, dok nijedan ispitanik nije naveo da knjižnica posjeduje nešto što već nije navedeno.

Slika 4. Vrsta građe koju knjižnica posjeduje

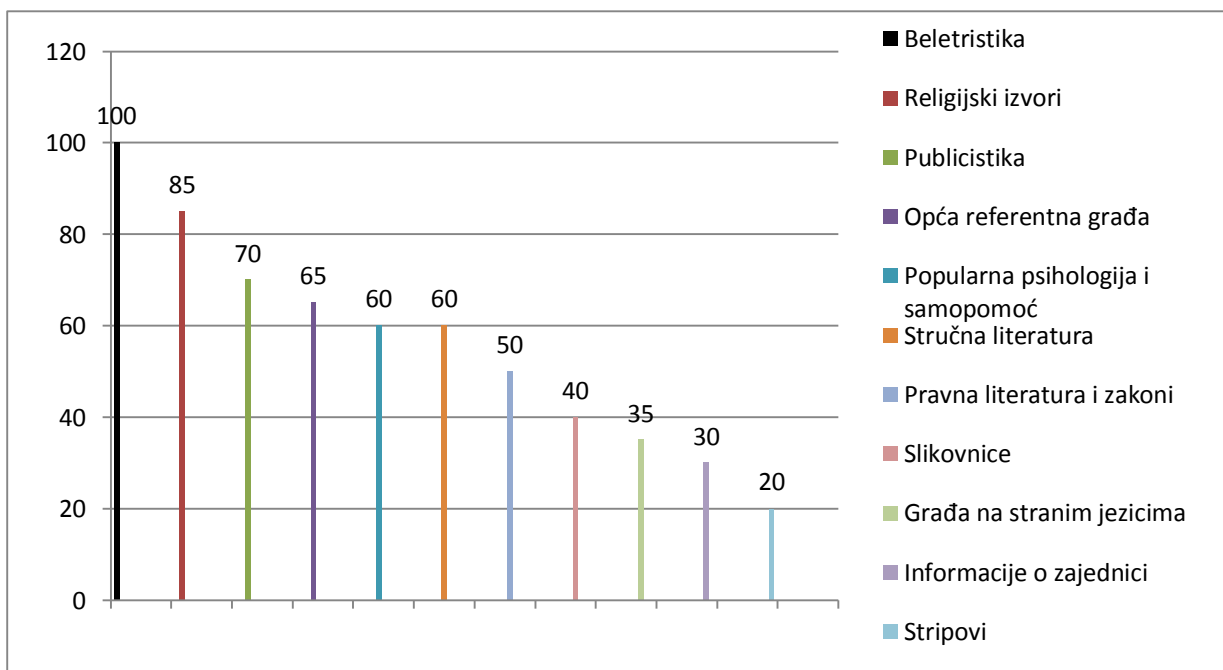
Na pitanje o broju svezaka odnosno jedinica građe koju knjižnica posjeduje nismo dobili mnogo odgovora. Rezultati su prikazani u Tablici 8. Polovica ispitanika, 10 (50%) nije navela točan broj jedinica knjiga koje njihova knjižnica posjeduje. Petero ispitanika (25%) izjasnilo se da se u knjižnici nalazi do 1500 jedinica. Dvoje ispitanika (10%) odgovorilo je da knjižnica posjeduje između 3001 i 4000 jedinica, a isti broj ispitanika naznačio je da knjižnica posjeduje 5000 jedinica i više. Tek je jedan ispitanik naveo da se u knjižnici nalazi između 1501 i 3000 jedinica knjiga. Od sedam zatvorskih knjižnica koje u svojoj zbirci posjeduju novine za njih šest (85,7%) ne zna se točan broj svezaka. Samo je jedan ispitanik (14,3%) naveo broj od dva sveska. Što se tiče društvenih igara koje knjižnice posjeduju, četiri ispitanika (66,6%) nije navelo točan broj igara, dok je dvoje ispitanika (33,4%) navelo da knjižnica posjeduje do deset društvenih igara. Nadalje, do 50 filmova u svojoj zbirci posjeduju dvije knjižnice, odnosno 33, 3% ispitanika. Po jedan ispitanik (16,6%) naveo je da se u knjižnici nalazi od 51 do 150 filmova, jedan je naveo da je to broj između 151 i 250, jedan je naveo da knjižnica posjeduje više od 251 filma (točnije 266), a jedan ispitanik nije naveo točan broj. Nitko od ispitanika koji su naveli da se u knjižnici mogu pronaći časopisi nije spomenuo točan broj svezaka. U dvije knjižnice može se pronaći glazba na CD-u i DVD-u, no ispitanici ni za to nisu naveli točan broj. Što se tiče filmova na videokasetama, od dvoje ispitanika koji su naveli da ih njihova knjižnica posjeduje, jedan (50%) nije naveo koji je točan broj filmova, a drugi je naveo da je riječ o 20 filmova. U jednoj jedinoj zatvorskoj knjižnici koja posjeduje igrice na CD-u i DVD-u, ispitanik je naznačio da točan broj igrica iznosi 30.

Tablica 8. Broj svezaka/jedinica građe

	N (%)
Knjige	
- do 1500 jedinica	5 (25%)
- 3001 – 4000 jedinica	2 (10%)
- 5000 jedinica i više	2 (10%)
- 1501 – 3000 jedinica	1 (5%)
Novine	
- 2	1 (14,3%)
Društvene igre	
- do 10	2 (33,4%)
CD-ROM, DVD (filmovi)	
- do 50	2 (33,3%)

- 51 – 150	1 (16,6%)
- 151 – 250	1 (16,6%)
- 251 i više	1 (16,6%)
Video kasete (filmovi)	
- 20	1 (50%)
CD-ROM, DVD (igrice)	
- 30	1 (100%)
Nešto drugo	0 (0%)

Sljedeća slika, Slika 5. pokazuje koja predmetna područja danas pokrivaju zatvorske knjižnice. Od 20 ustanova koje imaju knjižnicu/čitaonicu, sve u svojoj zbirci imaju beletristiku. Nešto manje od ukupnog broja ispitanika, njih 17 (85%), navelo je da knjižničnu zbirku čine i religijski izvori. 14 ispitanika (70%) označilo je publicistiku kao predmetno područje koje pokriva njihova knjižnica. Malo manji broj, 13 ispitanika (65%) navelo je da njihova knjižnica posjeduje opću referentnu građu, a 12 (60%) ih je odgovorilo da se u njihovoj knjižnici mogu pronaći djela popularne psihologije i samopomoći te stručna literatura (udžbenici za osnovnu i srednju školu, priručnici za obrazovanje). Polovica od broja ispitanika, 10 (50%), navelo je da knjižničnu zbirku čine pravna literatura i zakoni. U osam knjižnica (40%) mogu se pronaći slikovnice, u sedam (35%) građa na stranim jezicima, a u šest (30%) informacije o zajednici (brošure, imenici i sl.). Četiri ispitanika (20%) navelo je da se u njihovoj knjižnici mogu pronaći i stripovi.

Slika 5. Pokrivenost predmetnih područja

Budući da svaka knjižnica mora nekako popisati i obraditi građu koju posjeduje, Tablica 9. pokazuje koliko zatvorskih knjižnica to danas čini i na koji način. Od 20 ustanova koje imaju knjižnicu/čitaonicu ispitanici su se izjasnili da je građa inventarizirana u njih 13 (65%), dok u sedam knjižnica (35%) nije inventarizirana. Prema Tablici 10., u 13 knjižnica (65%) ne koristi se nikakav softver za obradu i popisivanje građe. Za pretpostaviti je da građu popisuju ručno u bilježnicu. Šest knjižnica (30%) za obradu i popisivanje građe koriste *MS Word* i *MS Excel*. Jedna zatvorska knjižnica posjeduje vlastiti katalog, no ne zna se o čemu je točno riječ. Nijedan ispitanik nije naveo da se građa u knjižnici popisuje u nekom od knjižnično-informacijskih sustava kao što je Crolist, Metel itd.

Tablica 9. Inventarizacija građe

	N (%)
inventarizirana	13 (65%)
nije inventarizirana	7 (35%)

Tablica 10. Obrada građe

	N (%)
Ne koriste nikakav softver	13 (65%)
MS Word	5 (25%)
MS Excel	1 (5%)
Nešto drugo	
- Vlastiti katalog	1 (5%)
Metel, Crolist, ISIS	0 (0%)

Zanimljivo je ovdje istaknuti da devet zatvorskih knjižnica (45%) navodi da posjeduje abecedni/stručni katalog na listićima, a običnim popisom građe u računalnim programima poput *MS Word*a, *MS Excel*a i slično koristi se osam knjižnica (40%). Tek troje ispitanika (15%) odgovorilo je da knjižnica ne izrađuje nikakav katalog, a nitko od ispitanika nije se izjasnio da se koriste abecednim/stručnim katalogom u elektroničkom obliku (Tablica 11.).

Tablica 11. Knjižnični katalog

	N (%)
Abecedni/stručni katalog na listićima	9 (45%)
Obični popis građe u računalnom programu	8 (40%)
Knjižnica nema katalog	3 (15%)
Abecedni/stručni katalog u el.obliku	0 (0%)

Građu u knjižnicama potrebno je vrednovati kako bi se utvrdilo zadovoljava li ona čitateljske potrebe i interese svojih korisnika. Tablica 12. pokazuje u koliko se zatvorskih knjižnica provode postupci vrednovanja knjižnične građe. Čak polovica ispitanika, njih deset (50%), odgovorilo je da uopće ne provode postupke vrednovanja građe u svojoj knjižnici. Tek nešto manje od pola, osam ispitanika (40%), građu u svojoj knjižnici vrednuju jednom godišnje. Po jedna zatvorska knjižnica (5%) svoju građu vrednuje najmanje jednom u pet i najmanje jednom u deset godina.

Tablica 12. Vrednovanje knjižnične građe

	N (%)
Ne provodimo	10 (50%)
Jednom godišnje	8 (40%)
Jednom u pet godina	1 (5%)
Jednom u deset godina	1 (5%)

Revizija i otpis knjižničnog fonda redovito se provodi u narodnim i gradskim knjižnicama, ovisno o količini knjižnične građe koju posjeduju. Budući da knjižnične zbirke u ispitanim ustanovama broje manje od 10.000 jedinica, prema Pravilniku o reviziji i otpisu knjižnične građe postupak revizije bi trebale provoditi svake četiri godine. Sukladno tome, zatvorske knjižnice koje imaju manji broj svezaka, reviziju bi trebale provoditi češće.

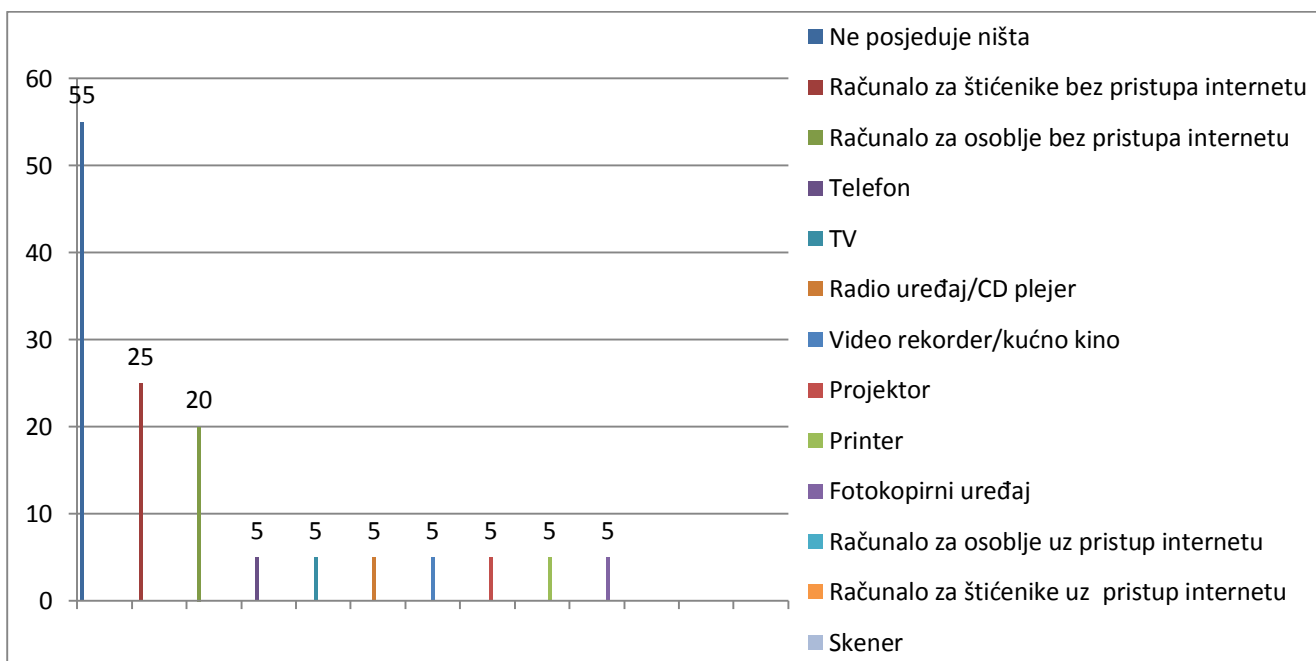
Tablica 13. pokazuje da devet zatvorskih knjižnica (45%) jednom godišnje provode reviziju i otpis knjižničnog fonda. Jedna četvrtina ispitanika, njih 5 (25%), uopće ne pročišćava svoj fond. Troje ispitanika (15%) odgovorilo je da reviziju i otpis građe u svojim knjižnicama vrši najmanje jednom u pet godina, a isti broj ispitanika, troje (15%), navedene postupke provodi najmanje jednom u deset godina.

Tablica 13. Revizija i otpis knjižničnog fonda

	N (%)
Jednom godišnje	9 (45%)

Revizija se ne provodi	5 (25%)
Jednom u pet godina	3 (15%)
Jednom u deset godina	3 (15%)

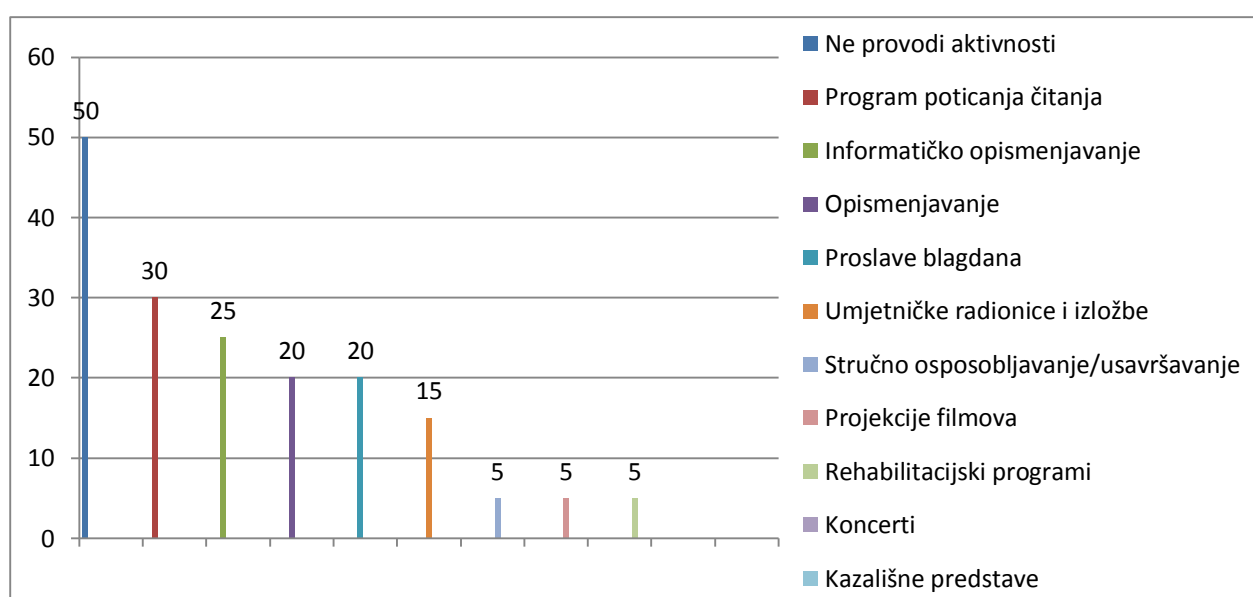
Od dodatne opreme koju knjižnica može posjedovati, više od polovice zatvorskih knjižnica (11, 55%) ne posjeduje nikakvu dodatnu opremu (Slika 6). Tek pet ispitanika (25%) navelo je da knjižnica posjeduje računalo namijenjeno štíćenicima, ali bez pristupa internetu. Nešto manji broj (4, 20%) zatvorskih knjižnica posjeduje računalo namijenjeno osoblju koje radi u knjižnici, također bez pristupa internetu. Nadalje, samo je jedan ispitanik (5%) naveo je da njihova knjižnica posjeduje telefon, TV, radio uređaj, videorekorder/kućno kino, projektor, printer ili fotokopirni uređaj. Iščítavajući iz iste tablice, nijedna zatvorska knjižnica danas ne posjeduje računalo namijenjeno osoblju koje radi u knjižnici uz pristup internetu, računalo namijenjeno štíćenicima uz slobodan/ograničen pristup internetu, skener ili pak nešto drugo.

Slika 6. Posjedovanje dodatne opreme

Nadalje, zanimalo nas je koje obrazovne, kulturne i rehabilitacijske programe i aktivnosti zatvorska knjižnica provodi za svoje štíćenike. Kod ovog pitanja bilo je moguće zaokružiti više odgovora. Rezultati, prikazani na Slici 7., pokazuju da polovica, njih deset (50%), ne organizira nikakve aktivnosti namijenjene štíćenicima. Tek je šest ispitanika (30%) odgovorilo da knjižnica provodi programe poticanja čitanja, a nešto manje, točnije pet zatvorskih knjižnica (25%) organizira programe informatičkog opismenjavanja koji podrazumijevaju korištenje računala i

pretraživanje interneta. Samo četiri knjižnice (20%) provode programe opismenjavanja (pisanje, čitanje, računanje); isti broj knjižnica, njih četiri (20%), organizira proslave blagdana za svoje štićenike. Troje ispitanika (15%) navelo je da zatvorska knjižnica organizira umjetničke radionice i izložbe, dok je samo jedan ispitanik (5%) označio da zatvorska knjižnica provodi programe stručnog osposobljavanja/usavršavanja. Također jedan je ispitanik (5%) naveo da knjižnica organizira projekcije filmova. Za zatvoreničku zajednicu od velike su važnosti rehabilitacijski programi. Rezultati pokazuju kako samo jedna zatvorska knjižnica od njih dvadeset to omogućava svojim štićenicima. Nitko od ispitanika nije naveo da zatvorska knjižnica organizira razne koncerte, kazališne predstave ili nešto drugo.

Slika 7. Aktivnosti koje zatvorska knjižnica provodi

Danas se građom i uslugama zatvorskih knjižnica redovito koristi vrlo malen broj zatvorenika, što se vidi iz Tablice 14. Najveći broj ispitanika, njih devet (45%), odgovorilo je kako se do 25% štićenika redovito služi knjižničnom građom i uslugama njihove zatvorske knjižnice. U osam se zatvorskih knjižnica (40%) građom i uslugama koje ona nudi redovito služi do 50% štićenika, a tek se u tri ustanove građom i uslugama zatvorske knjižnice redovito služi do 75% štićenika. Ni u jednoj zatvorskoj knjižnici udio štićenika koji se redovito služe njezinom građom i uslugama ne iznosi 100%.

Tablica 14. Udio štićenika koji se koristi knjižnicom

	N (%)
Do 25 %	9 (45%)
Do 50 %	8 (40%)

Do 75%	3 (15%)
Do 100 %	0 (0%)

Sljedeća tablica, Tablica 15., pokazuje odgovore na pitanje koja se građa može dati na korištenje izvan prostora knjižnice. Bilo je moguće zaokružiti više odgovora. Velika većina, odnosno 18 ispitanika (90%) odgovorilo je da se sva građa koju knjižnica posjeduje daje na korištenje izvan njezinih prostora. Tek je jedan ispitanik (5%) naveo da se u njegovoj zatvorskoj knjižnici samo knjige daju na korištenje izvan prostora knjižnice. Isti broj ispitanika naveo je kako se elektronička građa (DVD-i i slično) može koristiti izvan prostora knjižnice, a jedan je ispitanik naveo da se građa ne može iznositi i koristiti izvan knjižnice. Iako Tablica 15. pokazuje da se društvene igre te novine i časopisi ne daju na korištenje izvan knjižnice, vraćeni upitnici pokazuju drukčije; riječ je o tome da postoje zatvorske knjižnice koje imaju navedenu građu i kod kojih se sva građa daje na korištenje izvan prostora knjižnice, uključujući dakle i tu, stoga je njihov odgovor zabilježen pod kodom *sva građa*. Ako štićenici posude knjižničnu građu i drže je kod sebe, uglavnom ne postoji vremenski rok u kojem tu građu moraju vratiti u knjižnicu; to se točno odnosi na osam zatvorskih knjižnica (40%), što pokazuje Tablica 16. U šest je knjižnica (30%) određeno da se građa mora vratiti u roku od dva tjedna. Nešto manje knjižnica, pet (25%), omogućuje štićenicima da do čak četiri tjedna zadrže građu kod sebe, dok, kao što je već spomenuto, postoji jedna zatvorska knjižnica koja svoju građu ne posuđuje na korištenje izvan svog prostora.

Tablica 15. Korištenje građe izvan prostora knjižnice

	N (%)
Sva građa	18 (90%)
Knjige	1 (5%)
Elektronička građa	1 (5%)
Građa se ne koristi izvan knjižnice	1 (5%)
Društvene igre	0 (0%)
Novine i časopisi	0 (0%)

Tablica 16. Rok posudbe građe

	N (%)
Ne postoji vremensko ograničenje	8 (40%)
Do dva tjedna	6 (30%)
Do četiri tjedna	5 (25%)

Građa se ne posuđuje izvan knjižnice	1 (5%)
--------------------------------------	--------

Knjižnice u sklopu svog rada bilježe podatke o svojim korisnicima, građi, posudbama građe i slično, no zatvorske knjižnice danas uglavnom vode statističke podatke samo o posudbi i o članovima knjižnice. Na ovo pitanje ispitanici su mogli dati više odgovora, a rezultati su prikazani u Tablici 17. Malo više od polovice ispitanika, 12 (60%), bilježe podatke o posudbi knjižnične građe, dok je upola manje onih koji bilježe podatke o članovima (njih 6, 30%). Isti toliki broj zatvorskih knjižnica, šest (30%), ne bilježi nikakve podatke, dok nijedan ispitanik nije naveo da knjižnica bilježi neke druge podatke osim navedenih.

Tablica 17. Statistički podaci

	N (%)
O posudbi	12 (60%)
O članovima	6 (30%)
Ne bilježe se podaci	6 (30%)
O drugom korištenju knjižnice	0 (0%)

Nadalje, zanimalo nas je postoje li i koji su to načini na koje se utvrđuju čitateljski i informacijski interesi i potrebe štićenika. Bilo je moguće zaokružiti više odgovora. Prema Tablici 18. 16 ispitanika (80%) odgovorilo je da se interesi štićenika utvrđuju usputno, u razgovoru s njima. Tri knjižnice (15%) ni na koji način ne utvrđuju interese svojih štićenika, dok je jedan ispitanik (5%), izjavio da se čitateljske i informacijske potrebe i interese štićenika utvrđuju planski, putem pisanih upitnika i slično. Ne postoje neki drugi načini utvrđivanja interesa i potreba štićenika. U većini se knjižnica, dakle, utvrđuju čitateljski interesi i potrebe, no Tablica 19. pak pokazuje kako se zadovoljstvo štićenika knjižničnom građom i uslugama rijetko kad ispituje. Prema spomenutoj tablici, čak 12 je ispitanika (60%) naveo da se zadovoljstvo štićenika građom i uslugama koje zatvorska knjižnica nudi uopće ne ispituje. Malo manje od polovice ispitanika, njih sedam (35%), odgovorilo je da jednom godišnje ispituju zadovoljstvo štićenika. Jedna zatvorska knjižnica navela je da svakodnevno ispituje zadovoljstvo svojih štićenika. Nijedan ispitanik nije naveo da se zadovoljstvo štićenika ispituje jednom u pet ili deset godina.

Tablica 18. Utvrđivanje čitateljskih i informacijskih interesa

	N (%)
Usputno, u razgovoru s njima	16 (80%)

Ne utvrđujemo	3 (15%)
Planski	1 (5%)
Na drugi način	0 (0%)

Tablica 19. Ispitivanje zadovoljstva štićenika građom i uslugama

	N (%)
Ne ispitujemo zadovoljstvo	12 (60%)
Jednom godišnje	7 (35%)
Jednom u pet godina	0 (0%)
Jednom u deset godina	0 (0%)

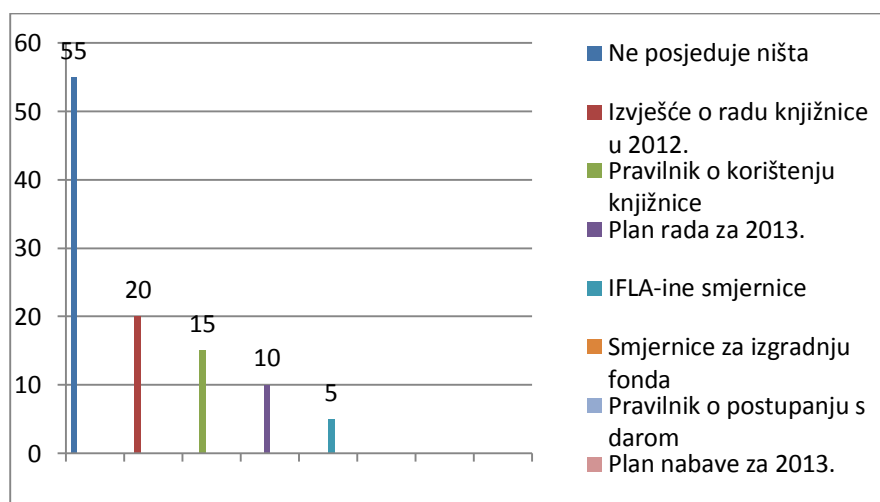
Da bismo provjerili tko je zaposlen u zatvorskim knjižnicama, u upitnik smo uključili i pitanje o osobi zaduženoj za knjižnicu, a ispitanik je mogao zaokružiti više ponuđenih odgovora. Podaci vidljivi u Tablici 20. govore da u više od pola zatvorskih knjižnica, točnije njih 13 (65%), rade štićenici. Zatim slijedi broj onih ustanova (11, 55%) u čijoj je knjižnici zaposlena osoba, službenik zatvorske ustanove, kojoj briga o knjižnici nije primaran zadatak. Tek je u dvije knjižnice (10%) zaposlena osoba koja je zadužena isključivo za rad u knjižnici. Nijedan ispitanik nije naveo da u knjižnici radi volonter izvan ustanove ili netko drugi. Iako dvije ustanove zapošljavaju osobu primarno zaduženu za rad u knjižnici, dobiveni rezultati pokazuju da niti jedna osoba koja trenutno radi u zatvorskim knjižnicama u Republici Hrvatskoj nije prošla nikakvu stručnu obuku (iz područja knjižničarstva), ne prati stručnu literaturu o knjižničnim uslugama za zatvorenike, ne sudjeluje na stručnim skupovima relevantnim za njezino područje rada niti surađuje s matičnom narodnom knjižnicom s ciljem dobivanja stručne i savjetodavne pomoći.

Tablica 20. Zaposlenik u knjižnici

	N (%)
Štićenik	13 (65%)
Zaposlenik ustanove kojemu briga o knjižnici nije primaran zadatak	11 (55%)
Zaposlenik ustanove zadužen za rad u knjižnici	2 (10%)
Volonter izvan ustanove	0 (0%)

Netko drugi	0 (0%)
-------------	--------

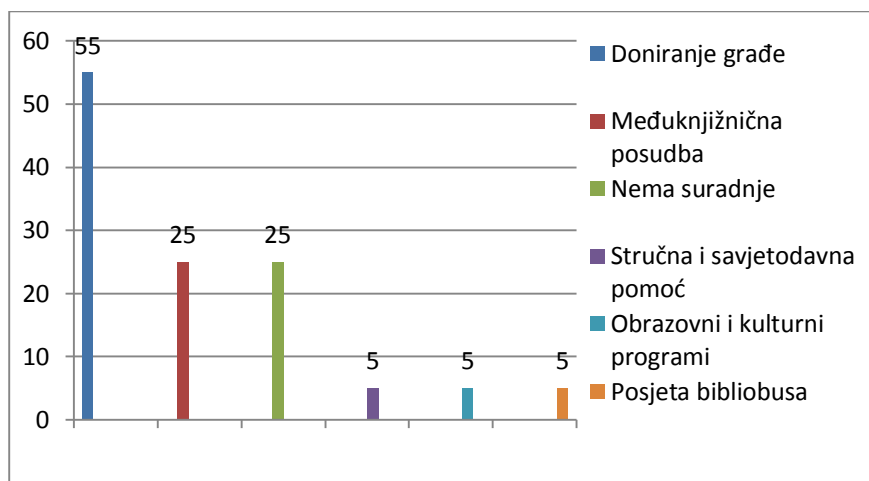
Kako bismo dobili uvid u razinu organiziranosti poslovanja zatvorske knjižnice, postavljeno je pitanje o posjedovanju stručnih dokumenata koji pomažu pri radu knjižnice. Ispitanik je mogao zaokružiti više odgovora. Prema Slici 8. više od polovice ispitanika, 11 (55%), navelo je da njihova knjižnica ne posjeduje nijedan od navedenih dokumenata (Izvešće o radu knjižnice u 2012., Pravilnik o korištenju knjižnice, Plan rada za 2013., IFLA-ine smjernice, Smjernice za izgradnju fonda, Pravilnik o postupanju s darom, Plan nabave za 2013.) Tek četiri ispitanika (20%) označilo je posjedovanje Izvešća o radu knjižnice u 2012. godini, a troje ispitanika (15%) navelo je da knjižnica posjeduje Pravilnik o korištenju knjižnice. Samo dvoje ispitanika (10%) navelo je da u knjižnici postoji Plan rada za 2013. godinu, a poražavajući podatak je taj da od dvadeset ustanova koje posjeduju knjižnicu/čitaonicu, samo jedna zatvorska knjižnica posjeduje IFLA-ine smjernice za knjižnične usluge za zatvorenike. Nitko od ispitanika nije naveo da knjižnica posjeduje Smjernice za izgradnju fonda, Pravilnik o postupanju s darom niti Plan nabave za 2013. godinu.

Slika 8. Stručni dokumenti koje knjižnica posjeduje

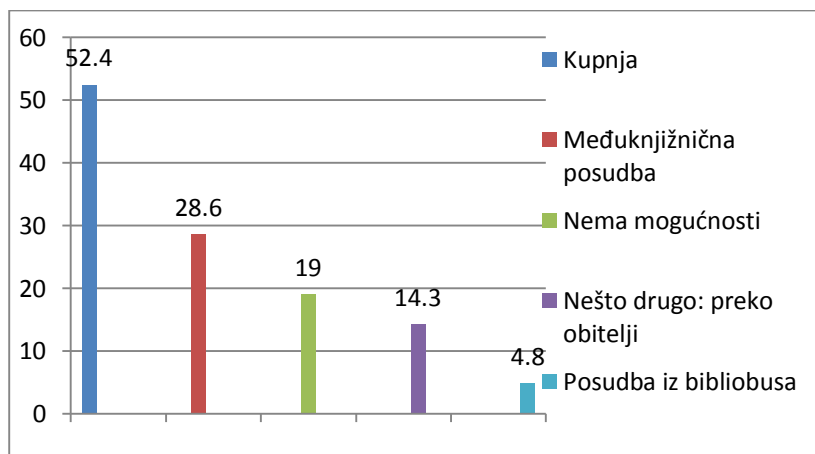
Dva su načina na koja zatvorske knjižnice surađuju s lokalnim narodnim knjižnicama: poklanjanje građe i međuknjižnična posudba (Slika 9.) Najučestaliji oblik suradnje zatvorske i lokalne narodne knjižnice odnosi se na doniranje građe. Tako se izjasnilo 11 ispitanika (55%). Drugi oblik suradnje jest međuknjižnična posudba koja je karakteristična za pet zatvorskih knjižnica (25%). Uznemirujući je podatak da je pet ispitanika (25%) navelo da ne postoji nikakva suradnja između zatvorske knjižnice i lokalne narodne knjižnice. Također, samo je jedan ispitanik (5%) naveo da ima stručnu i savjetodavnu pomoć od lokalne knjižnice oko organizacije rada knjižnice, jedan (5%) je kao oblik suradnje naveo organiziranje obrazovnih i kulturnih programa u ustanovi, a jedan je

(5%) naveo kako zatvorsku knjižnicu posjećuje bibliobus. Nijedan ispitanik nije naveo postojanje nekog drugog oblika suradnje.

Slika 9. Suradnja s lokalnom narodnom knjižnicom

Ako štićenik želi doći do one građe koju zatvorska knjižnica odnosno sama ustanova ne posjeduje, to moguće učiniti na četiri načina (Slika 10.); u 11 ustanova (52,4%) štićenici to mogu ostvariti kupnjom iz vlastitih sredstava, a u šest ustanova (28,6%) međuknjižničnom posudbom. Četvero ispitanika (19%) navelo je da nema mogućnosti kojom bi štićenici došli do građe koju njihova ustanova ne posjeduje. Treći način odnosi se na nabavu knjiga preko obitelji, a ostvariv je tek u tri ustanove (14,3%). Kao što je prije navedeno, samo jednu ustanovu posjećuje bibliobus lokalne narodne knjižnice u kojem štićenici tada mogu posuditi željenu građu.

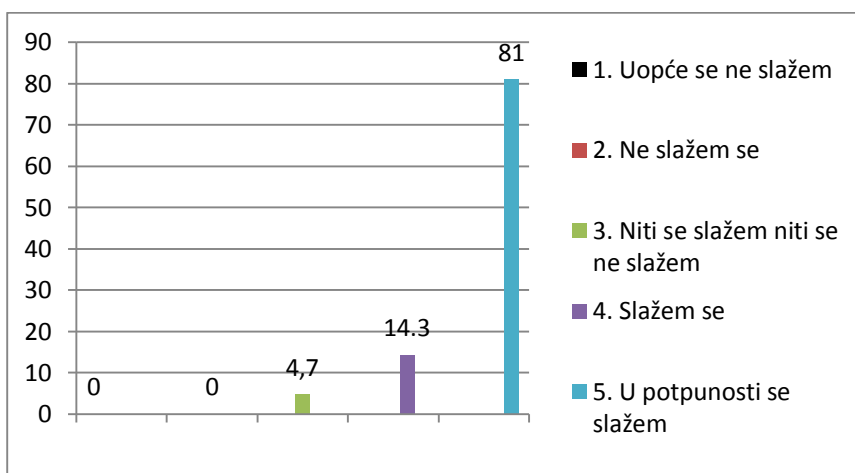
Slika 10. Načini dolaženja do građe koju ustanova ne posjeduje

Odgovori na predzadnje pitanje u kojemu su ispitanici trebali navesti u kojoj se mjeri slažu/ne slažu s navedenim tvrdnjama prikazani su kroz aritmetičku sredinu (prosječnu vrijednost), mod i grafikon za svaku tvrdnju.

Tablica 21_1. Analiza tvrdnje *Knjige i čitanje imaju pozitivan utjecaj na pojedince*

Aritmetička sredina	Mod
4,76	5

Iz Tablice 21_1. i Slike 11. vidi se visoko slaganje ispitanika s navedenom tvrdnjom. Najveći postotak (81%) odnosi se na one koji se u potpunosti slažu s njom, zbog čega je dobivena vrijednost moda 5. Ne postoje ispitanici koji se ne slažu s ovom tvrdnjom. Malen je broj onih koji se niti slažu niti ne slažu (4,7%) i onih koji se slažu (14,3%), stoga aritmetička sredina iznosi 4,76.

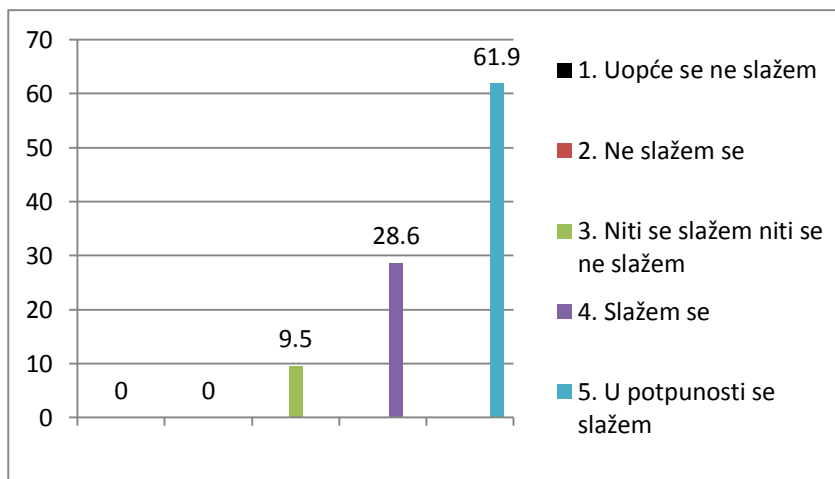

Slika 11. Grafički prikaz odgovora na tvrdnju *Knjige i čitanje imaju pozitivan utjecaj na pojedince*

Tablica 21_2. Analiza tvrdnje *Knjižnice imaju važnu ulogu u podizanju obrazovne i kulturne razine štićenika*

Aritmetička sredina	Mod
4,52	5

Iz Tablice 21_2. i Slike 12. ponovno vidimo visok stupanj slaganja ispitanika s navedenom tvrdnjom, zbog čega vrijednost moda iznosi 5. Najviše ispitanika (61,9%) u potpunosti se slaže s tim da knjižnice imaju važnu ulogu u podizanju obrazovne i kulturne razine štićenika. Nijedan ispitanik nije izrazio neslaganje s navedenom tvrdnjom. 9,5 % ispitanika niti se slaže niti se ne slaže, dok se 28,6% ispitanika slaže s navedenim te aritmetička sredina iznosi 4,52.

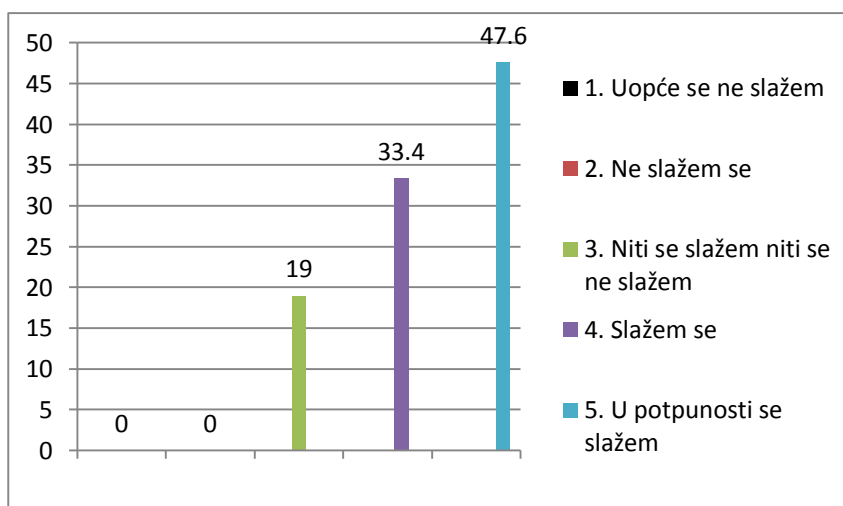

Slika 12. Grafički prikaz odgovora na tvrdnju *Knjižnice imaju važnu ulogu u podizanju obrazovne i kulturne razine štićenika*

Tablica 21_3. Analiza tvrdnje *Knjižnica može svojom građom i uslugama bitno pridonijeti rehabilitaciji štićenika*

Aritmetička sredina	Mod
4,29	5

Tablica 21_3. i Slika 13. pokazuju nešto manji postotak nego prije onih ispitanika koji se u potpunosti slažu s ovom tvrdnjom (47,6%), no nešto veći postotak onih koji se slažu (33,4%), stoga aritmetička sredina iznosi 4,29, a vrijednost moda je i dalje 5. Ne postoje ispitanici koji se ne slažu s tim da knjižnica može pridonijeti rehabilitaciji štićenika, no čak je 19% onih ispitanika koji nisu izrazili niti slaganje niti neslaganje.

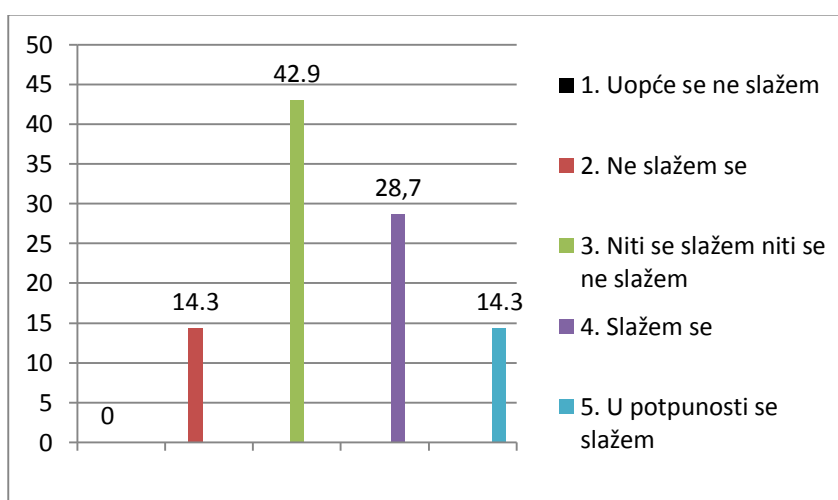

Slika 13. Grafički prikaz odgovora na tvrdnju *Knjižnica može svojom građom i uslugama bitno pridonijeti rehabilitaciji štićenika*

Tablica 21_4. Analiza tvrdnje *Za pružanje kvalitetnih knjižničnih usluga neophodno je stručno knjižnično osoblje*

Aritmetička sredina	Mod
3,43	3

Tablica 21_4. i Slika 14. pokazuju relativno nizak postotak (14,3%) onih ispitanika koji se u potpunosti slažu s navedenom tvrdnjom da je za pružanje kvalitetnih knjižničnih usluga neophodno stručno knjižnično osoblje. Isti je postotak i onih koji se s tvrdnjom ne slažu (14,3%). Najveći postotak (42,9%) odnosi se na ispitanike koji su se izjasnili ocjenom niti se slažem niti se ne slažem, stoga je vrijednost moda 3, a aritmetička sredina iznosi 3,43.

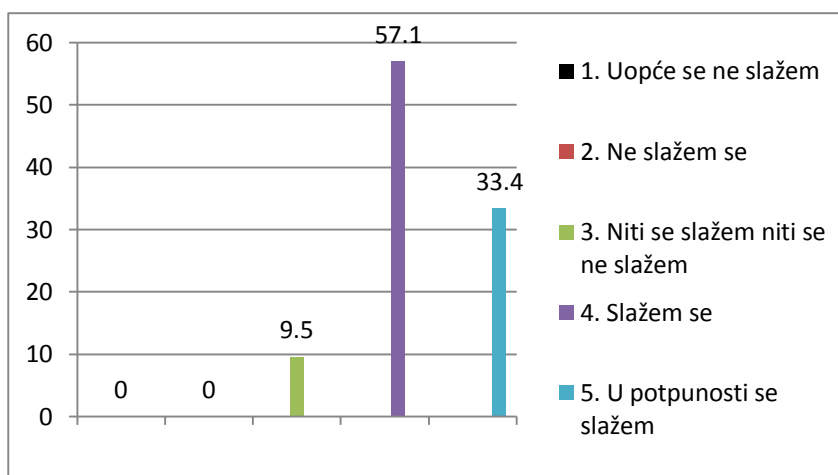

Slika 14. Grafički prikaz odgovora na tvrdnju *Za pružanje kvalitetnih knjižničnih usluga neophodno je stručno knjižnično osoblje*

Tablica 21_5. Analiza tvrdnje *Zbirke i usluge knjižnice trebaju pratiti stvarne potrebe štićenika*

Aritmetička sredina	Mod
4,24	4

Iz Tablice 21_5. i Slike 15. opet je vidljiv visok stupanj slaganja ispitanika (57,1%) s tvrdnjom da zbirke i usluge knjižnice trebaju pratiti stvarne potrebe štićenika, iz čega sljedi da je vrijednost moda 4. Manji je postotak onih koji se niti slažu niti ne slažu, dok nijedan ispitanik ne misli da knjižnične zbirke i usluge ne trebaju pratiti stvarne potrebe štićenika. 33,4% je onih ispitanika koji se u potpunosti slažu s ovom tvrdnjom, stoga aritmetička sredina iznosi 4,24.

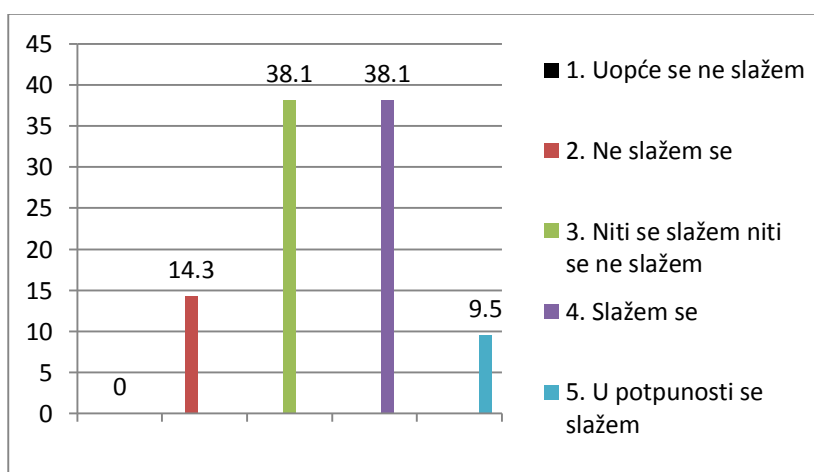

Slika 15. Grafički prikaz odgovora na tvrdnju *Zbirke i usluge knjižnice trebaju pratiti stvarne potrebe štíćenika*

Tablica 21_6. Analiza odgovora *Štíćenici imaju pravo na slobodan pristup informacijama u tiskanom i elektroničkom obliku*

Aritmetička sredina	Mod
3,43	3 (4)

Tablica 21_6. i Slika 16. prikazuju isti postotak onih ispitanika koji slažu (38,1%) s time da štíćenici imaju pravo na slobodan pristup informacijama u tiskanom i elektroničkom obliku i onih ispitanika koji niti se slažu, a niti ne slažu s navedenim (38,1%); zbog toga vrijednost moda može biti 3 i 4. Čak je 14,3% ispitanika koji smatraju da štíćenici nemaju pravo na slobodan pristup informacijama, dok je mali postotak onih koji u potpunosti misle suprotno (9,5%) te aritmetička sredina iznosi 3,43.

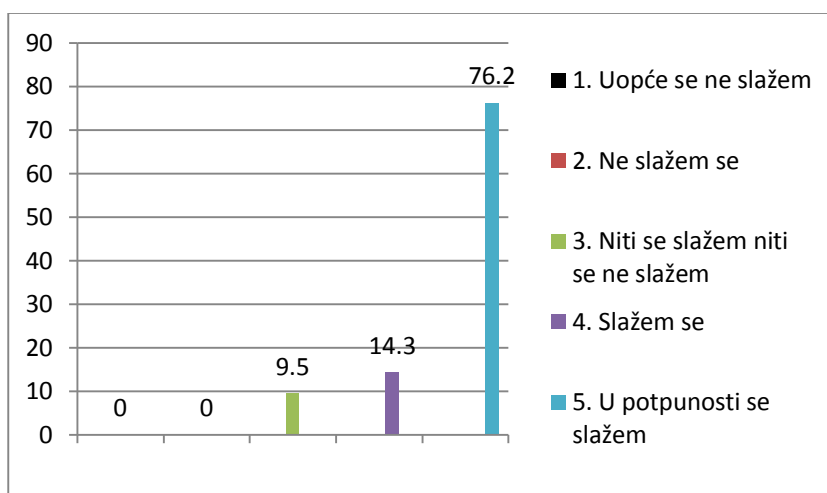

Slika 16. Grafički prikaz odgovora na tvrdnju *Štíćenici imaju pravo na slobodan pristup informacijama u tiskanom i elektroničkom obliku*

Tablica 21_7. Analiza odgovora na tvrdnju *Osiguravanje slobodnog pristupa internetu za štíćenike može predstavljati prijetnju za sigurnost ustanove i populaciju koja se u njoj nalazi*

Aritmetička sredina	Mod
4,67	5

Tablica 21_7. i Slika 17. pokazuju visoki stupanj ispitanika koji se u potpunosti slažu (76,2%) s tvrdnjom da osiguravanje slobodnog pristupa internetu za štićenike može predstavljati prijetnju za sigurnost ustanove i populaciju koja se u njoj nalazi te je vrijednost moda 5. Zbog manjeg postotka onih ispitanika koji niti se slažu niti ne slažu s navedenim (9,5%) te zbog nepostojanja ispitanika koji se ne slažu s tvrdnjom, aritmetička sredina iznosi 4,67.

Slika 17. Grafički prikaz odgovora na tvrdnju *Osiguravanje slobodnog pristupa internetu za štićenike može predstavljati prijetnju za sigurnost ustanove i populaciju koja se u njoj nalazi*

Zadnje pitanje odnosilo se na osobu koja je ispunila upitnik, što se može iščitati iz Tablice 23. U 11 ustanova (52,5%) ispunila ga je osoba zadužena za knjižnicu/čitaonicu. Pet upitnika (23,8%) ispunili su službenici odjela za tretman, četiri upitnika (19%) ispunio je ravnatelj ustanove, dok je jedan upitnik (4,7%) ispunio računovodstveni referent.

Tablica 22. Osoba koja je ispunila upitnik

	N (%)
Osoba zadužena za knjižnicu/čitaonicu	11 (52,5%)
Netko drugi	
- službenici odjela za tretman	5 (23,8%)
Ravnatelj ustanove	4 (19%)
Netko drugi	
- računovodstveni referent	1 (4,7%)

6.4. Rasprava

Analizom dobivenih podataka iz dvadeset i jednog upitnika utvrđeno je da tek jedna ustanova nema knjižnicu u svom sastavu, jedna posjeduje i knjižnicu i čitaonicu, a preostalih 19 posjeduje samo knjižnicu. Da nije riječ o prostranim i kvalitetno opremljenim knjižnicama, pokazuju to odgovori na naredna pitanja. Fotografije u prilogima (prilog 2, prilog 3, prilog 4, prilog 5, prilog 6, prilog 7) pokazuju trenutni izgled nekih od zatvorskih knjižnica u Hrvatskoj. U čak 8 ustanova knjižnice nisu u zasebnim prostorijama, već se nalaze u hodnicima, prizemljima, dnevnim boravcima, zavodskim školama te uredima zaposlenika.

Nadalje, dobiveni rezultati pokazuju da poslovanje i rad zatvorskih knjižnica u Republici Hrvatskoj nije organizirano na način na koji upućuju IFLA-ine Smjernice o knjižničnim uslugama za zatvorenike. Zatvorske ustanove financiraju se iz državnog proračuna, a ravnatelji ustanova odlučuju hoće li i koliko dio izdvojiti za potrebe svojih knjižnica. Istraživanje je pokazalo da se za 80% knjižnica ne osiguravaju stalna sredstva za rad. Zanimljivo je reći da su se samo 4 ustanove izjasnile kako se za rad njihove knjižnice osiguravaju stalna sredstva iz državnog proračuna na razini ustanove. Još zanimljiviji je podatak da je, od 3 upitnika koje su ispunili ravnatelji ustanova, na svakome naznačeno kako se uopće ne osiguravaju sredstva za rad njihovih knjižnica/čitaonica iz godišnjeg proračuna, što može značiti da isti ne vide potrebu doprinijeti razvoju knjižnica u svojim ustanovama, iako su, poput većine ispitanika, svjesni i navode da se u potpunosti slažu s time da knjige i čitanje imaju pozitivan utjecaj na pojedince, da knjižnice imaju važnu ulogu u podizanju obrazovne i kulturne razine štićenika te da svojom građom i uslugama mogu bitno pridonijeti rehabilitaciji štićenika. Ispitanici se slažu i s time da zbirke i usluge knjižnica trebaju pratiti stvarne potrebe štićenika, no građa se za njihovu knjižnicu uglavnom nabavlja isključivo putem darivanja, što je ujedno i slučaj s velikom većinom zatvorskih knjižnica. Iako knjižnične zbirke uključuju tiskanu građu, najčešće knjige koje posjeduju sve zatvorske knjižnice, zatim novine i časopise, zbirku glazbenih CD-a i DVD-a posjeduju tek dvije knjižnice, dok filmove na CD-u i DVD-u posjeduje 6 knjižnica. Predmetna područja koja obuhvaća knjižnična zbirka odnosi se uglavnom na beletristiku i religijske izvore. U nešto manje knjižnica moguće je pronaći publicistička djela, opću referentnu građu, djela popularne psihologije i samopomoći te stručnu literaturu. Samo u 10 ustanova knjižnična zbirka obuhvaća i pravnu literaturu i zakone koja bi trebala biti nezaobilazan izvor u ustanovama tog tipa. Građa na stranim jezicima može se pronaći tek u 7 knjižnica, informacije o zajednici u 6, a stripovi tek u 4 knjižnice. Broj jedinica knjiga varira od knjižnice do knjižnice, no budući da nam nisu bili dostupni podaci i o broju štićenika u pojedinim zatvorima, niti su svi ispitanici navodili broj jedinica građe, nije moguće niti

pretpostaviti prosječan broj jedinica građe po štićeniku. Najmanji broj jedinica koji se nalazi u jednoj knjižnici iznosi 450, dok najviše jedinica broji knjižnica s 6122 naslova. Građa se u zatvorskim knjižnicama u pravilu nabavlja neplanski odnosno povremeno i najčešće putem darivanja. Poklonjena se građa u 90% knjižnica ne odbija, stoga se uopće ne utvrđuje odgovara li ona čitateljskim potrebama i interesima štićenika, što ujedno govori o načinu na koji se izgrađuje knjižnična zbirka u njihovoj ustanovi. Zbog raznolikih skupina koje prebivaju u zatvorima jasno je da nije moguće zadovoljiti sve čitateljske i informacijske potrebe i interese, stoga zatvorska knjižnica ili ustanova (ako u ustanovi ne postoji knjižnica) treba sudjelovati u sustavu međuknjižnične posudbe te na taj način pribavljati građu koju ne posjeduju. Ako štićenik želi doći do građe koju ustanova u kojoj se nalazi ne posjeduje, u 11 ustanova to može učiniti kupnjom iz vlastitih sredstava, a u tek 6 ustanova omogućena je međuknjižnična posudba iz drugih knjižnica, dok samo jednu ustanovu posjećuje bibliobus iz lokalne narodne knjižnice. Suradnja lokalnih narodnih i zatvorskih knjižnica u najvećoj se mjeri (55%) očituje kroz doniranje građe i međuknjižničnu posudbu (25%), a tek jedna ustanova ima stručnu i savjetodavnu pomoć oko organizacije rada knjižnice. Iako se, prema dobivenim odgovorima čitateljske i informacijske interese i potrebe štićenika utvrđuje usputno, u razgovoru s njima, analizirajući pitanje o učestalosti provođenja postupaka vrednovanja, revizije i otpisa građe, ipak se ukazuje na suprotno: u 10 knjižnica ne provodi se vrednovanje knjižnične građe, 8 ih to čini jednom godišnje. Jedna knjižnica vrednuje građu jednom u 5 godina, a jedna jednom u 10 godina. Što se tiče revizije fonda, u 9 se knjižnica provodi jednom godišnje, a u 6 jednom u pet ili jednom u 10 godina. U 5 se knjižnica ne provodi revizija fonda. Istome ide u prilog i činjenica da se zadovoljstvo štićenika knjižničnom građom i uslugama rijetko kad ispituje: tek 7 zatvorskih knjižnica čini to jednom godišnje. Jedna je ustanova, zanimljivo, navela da to čini svakodnevno. Što se tiče prava štićenika na slobodan pristup informacijama u tiskanom i elektroničkom obliku, jednak je i prilično visok postotak neodlučnih ispitanika (38,1%) i onih koji se slažu s navedenim (38,1%). Tek je 9,5 % onih koji se u potpunosti slažu.

U deset od dvadeset ustanova koje posjeduju knjižnicu knjižnica ne organizira nikakve aktivnosti za svoje štićenike, no zanimljivo je spomenuti da se čak 61,9% ispitanika slaže da knjižnice imaju važnu ulogu u podizanju obrazovne i kulturne razine štićenika. Od aktivnosti koje provode zatvorske knjižnice, navode se programi ospimenjavanja i poticanja čitanja, proslave blagdana i umjetničke radionice i izložbe, a tek jedna knjižnica provodi programe stručnog osposobljavanja te rehabilitacijske programe. 42,9% ispitanika uglavnom nema mišljenje o tome je li za pružanje kvalitetnih knjižničnih usluga neophodno stručno knjižnično osoblje. Tome u prilog ide činjenica da ni u jednoj zatvorskoj knjižnici nije zaposlen diplomirani knjižničar niti osoba koja je prošla

bilo kakvo stručno usavršavanje. Od 15 knjižnica koje su otvorene štićenicima, 7 ih radi između jednog i deset sati tjedno, 6 između 11 i 80 sati tjedno, dok su dvije knjižnice stalno otvorene. Štićenici ih uglavnom posjećuju pojedinačno ili u manjim skupinama uz nadzor ili se građa dostavlja štićenicima u njihove prostorije. Za poslove obrade i popisivanja građe potrebno je stručno osoblje. Budući da ono nije zaposleno u zatvorskim knjižnicama, ne čudi podatak da se u 6 knjižnica građa popisuje u *MS Wordu/MS Excelu*, dok njih 13 ne koristi nikakav softver za obradu i popis građe. Devet knjižnica posjeduje abecedni/stručni katalog na listićima, dok 3 knjižnice nemaju nikakav katalog. Osnovna dodatna oprema koja bi se mogla nalaziti u zatvorskim knjižnicama odnosi se na TV, radio uređaj i računalo. Tek se u jednoj knjižnici nalazi TV i radio uređaj, dok 5 knjižnica posjeduje računalo namijenjeno štićenicima bez pristupa internetu. Nijedna knjižnica ne posjeduje računalo s pristupom internetu, što je u skladu s stavovima ispitanika tj. činjenicom da se 76,2% od ukupnog broja ispitanika u potpunosti slaže s time da osiguravanje slobodnog pristupa internetu za štićenike može predstavljati prijetnju za sigurnost ustanove i populaciju koja se u njoj nalazi. Ipak, postoje načini na koje se može ograničiti pristup, no iz odgovora vidimo da nijedna knjižnica ili ne zna kako ograničiti pristup ili internet smatra nepotrebnim ili su problem nedostatne financije.

Kako bi knjižnica djelovala uspješno potrebno je osigurati odgovarajuću financijsku, stručnu i stratešku podršku. Financijska podrška odnosi se na izdvajanje sredstava potrebnih za rad knjižnice; za kupnju knjižnične građe, pretplate na časopise, opremu, informacijsku tehnologiju, opskrbu energijom, međuknjižničnu posudbu, za plaće djelatnika i slično. Stručnost prije svega podrazumijeva da knjižnicom trebaju upravljati stručni knjižničari s odgovarajućim stupnjem obrazovanja. Osoba koja je zadužena za rad u knjižnici mora raspolagati stručnim i tehničkim znanjima potrebnim za pružanje korisničkih usluga, kao i za djelatnu podršku. Knjižničnom osoblju treba omogućiti sudjelovanje na stručnim skupovima, a neminovna je suradnja s lokalnim narodnim knjižnicama u vidu stručne i savjetodavne pomoći oko organizacije rada knjižnice. Zatvorska knjižnica trebala bi posjedovati stručne dokumente poput IFLA-inih Smjernica za knjižnične usluge za zatvorenike, planove nabave, izvješća o radu knjižnice itd. koji bi pružali stratešku podršku u njezinom poslovanju. Rezultati su pokazali kako se u 16 zatvorskih knjižnica u Hrvatskoj ne osiguravaju stalna sredstva za rad knjižnice. Ni u jednoj zatvorskoj knjižnici nije zaposlen stručni knjižničar, već uglavnom štićenik ili osoba kojoj briga o knjižnici nije primaran zadatak u ustanovi. S obzirom na dobivene podatke, osoba koja radi u knjižnici ne prati stručnu literaturu o knjižničnim uslugama za zatvorenike, ne sudjeluje na stručnim skupovima za knjižničare i ne surađuje s lokalnim narodnim knjižnicama koje bi mogle pomoći u

organizaciji rada njihove knjižnice. Budući da se više od pola od ukupnog broja ispitanika izjasnilo kako njihova knjižnica ne posjeduje nijedan od navedenih stručnih dokumenata te uzimajući u obzir sve gore navedeno, hipoteza koja je postavljena na početku istraživanja *Zatvorske knjižnice u Hrvatskoj nemaju odgovarajuću financijsku, stručnu i stratešku podršku* potvrđena je.

Nadalje, drugi dio knjižničnog poslovanja odnosi se na kvalitetnu knjižničnu zbirku i usluge. Kako bi bila na zadovoljavajućoj razini, zbirku je potrebno redovito povećavati nabavom nove građe koju odabire stručni knjižničar. Planirana nabava može se povećavati i putem donacija ako darovani naslovi zadovoljavaju potrebe knjižnice. Knjižnična zbirka treba uključivati dovoljan broj tiskane građe te građe u drugim oblicima kako bi se zadovoljili informacijski, obrazovni, rehabilitacijski i kulturni interesi i potrebe zatvoreničke zajednice. Naravno, treba pokrivati mnoga predmetna područja; od pravnih izvora i literature, beletristike, religijskih izvora, publicistike, opće referentne građe itd. do stripova, filmova, društvenih igara i slično. Neke od usluga/aktivnosti koje bi zatvorske knjižnice trebale provoditi za svoje korisnike s ciljem promicanja kulturnih, čitateljskih i pismenih interesa odnose se na upoznavanje s knjižnicom i njezinim korištenjem, međuknjižničnu posudbu, programe opismenjavanja, literarna natjecanja, programe stručnog osposobljavanja, rehabilitacijske programe, koncerte, umjetničke radionice, susrete s piscima i slično. Kako bi se provjerila korisnost građe i uspješnost usluga/aktivnosti koje provodi zatvorska knjižnica, u svakoj knjižnici neophodni su postupci njihova vrednovanja te ispitivanja zadovoljstva štićenika istim. Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da 17 knjižnica neplanski odnosno povremeno nabavlja građu za svoju knjižnicu. Isti broj knjižnica nabavlja građu putem dara u mjeri od 70 do 100%. Značajno je napomenuti da se poklonjena građa ne odbija u čak 18 knjižnica. Zatvorske knjižnične zbirke uglavnom čine knjige, dok se u rijetko kojoj knjižnici mogu pronaći novine, društvene igre, filmovi i glazba na CD-u/DVD-u, časopisi itd. Predmetna područja koja pokriva knjižna građa većinom obuhvaća beletristiku, religijske izvore i publicistiku. Nešto manje je u knjižnicama zastupljena opća referentna građa, djela popularne psihologije i samopomoći, stručna i pravna literatura. Tek u nekim knjižnicama moguće je pronaći slikovnice, građu na stranim jezicima, stripove i informacije o zajednicama. Ni usluge/aktivnosti koje zatvorska knjižnica nudi svojim štićenicima ne obuhvaćaju sva područja koja bi trebala obuhvaćati. 11 knjižnica ne provodi nikakve aktivnosti. Tek se u ponekim organiziraju programi poticanja čitanja i programi opismenjavanja, proslave blagdana, umjetničke radionice, izložbe te je omogućena međuknjižnična posudba. Rehabilitacijske programe provodi samo jedna zatvorska knjižnica u Hrvatskoj. U 10 zatvorskih knjižnica knjižnična građa uopće se ne vrednuje, a u 12 knjižnica ne ispituju se zadovoljstva štićenika građom i uslugama koje ona nudi. Uzimajući u obzir navedene

kriterije po kojima bi knjižnične zbirke i usluge bile na zadovoljavajućoj razini te stvarno stanje dobiveno analizom podataka, druga hipoteza postavljena na početku istraživanja *Knjižnične zbirke i usluge u hrvatskim zatvorima nisu na zadovoljavajućoj razini potvrđena je.*

Analiza rezultata ukazuje na nedovoljnu educiranost kako ravnatelja zatvorskih ustanova, kao glavnih pokretača uspješnosti i kvalitete knjižnica, tako i osoba zaduženih za rad u knjižnici, budući da tek jedna zatvorska knjižnica posjeduje IFLA-ine Smjernice za knjižnične usluge za zatvorenike koje bi pomogle u planiranju i uvođenju knjižničnih usluga. Iako 4 knjižnice posjeduju Izvešće o radu knjižnice u 2012. godini, samo dvije (no nijedna od četiri spomenutih) posjeduju Plan rada za 2013. godinu.

7. Zaključak

Pravo na slobodan pristup informacijama za sve određeno je raznim međunarodnim dokumentima i domaćim zakonima. Zatvoreničkoj zajednici, iako je lišena slobode, ne smijemo onemogućiti pravo na dostupnost informacija, ali ni pravo na obrazovanje. S obzirom da nakon odslužene kazne zatvorenici napuštaju zatvore, treba ih pripremiti za njihov povratak u društvo. U tome nam može pomoći osnivanje knjižnica pri takvim ustanovama.

Mišljenja teoretičara podijeljena su kada se govori o svrsi zatvorske kazne. Neki smatraju da je njezin cilj stvoriti efekt zastrašivanja; samim time sprječavanja daljnjih kriminalnih radnji, a neki zatvorsku kaznu navode kao rehabilitaciju. Unatoč postojećim mišljenjima o zadaćama zatvora, u njima su se počele osnivati knjižnice, no problem je bio definirati ulogu knjižnice unutar kaznene ustanove. Prve zatvorske knjižnice (u Sjedinjenim Američkim Državama i u Europi) vodili su zatvorski kapelani, a sadržavale su knjige vjerskog karaktera koje su trebale pomoći zatvorenicima u shvaćanju njihovih grijeha. Iako se Državni Kongres zatvorenika pozivao na rehabilitaciju u zatvorima, a ne na kažnjavanje te usprkos tome što je ALA 1911. godine naglašavalo važnost zatvorskih knjižnica u provođenju obrazovnih programa za zatvorenike, obrazovna svrha zatvorskih knjižnica prihvaćena je tek 1930. godine. Istraživanja o djelovanju zatvorskih knjižnica konstantno su se provodila tijekom vremena te su pripomogla u stvaranju i izmjenama postojećih standarda koji se koriste radi pomoći u planiranju i uvođenju knjižničnih službi.

Neki od čimbenika koji utječu na kvalitetno pružanje usluga zatvorskih knjižnica jesu stručno osoblje, odgovarajući prostor, suradnja te novčana sredstva. Stručno knjižnično osoblje važno je zbog shvaćanja stvarnih i mogućih potreba zatvorenika, ali i zbog kvalitetnog sveukupnog poslovanja knjižnice. Prostor u kojem je smještena zatvorska knjižnica mora osigurati najbolje uvjete rada te mora biti dovoljno velik za korisničke aktivnosti, rad osoblja, pult za informacije, sobu za obradu građe, prostor za grupni rad, police, stolove, stolice i ostalu opremu. Ne smije se zaboraviti na sigurnosne uređaje poput nadzornih kamera, zvučnih izolacija i slično. Financijska sredstva za rad zatvora osiguravaju iz državnog proračuna, ravnatelj ustanove odlučuje o raspodjeli sredstava i za potrebe knjižnice, a knjižničar mora pripremiti godišnji izvještaj o radnoj politici te planovima i prioritetima knjižničnih usluga. Zatvorske knjižnice u SAD-u, Njemačkoj, Nizozemskoj, Poljskoj itd. uglavnom sadrže popularne naslove iz beletristike i pravne izvore, ali i medicinsku literaturu, novine te referentnu građu. Zatvorske knjižnice u Birminghamu i u Havenstraatuu posjeduju veliku zbirku knjiga na stranim

jezicima, a poput zatvorskih knjižnica u Njemačkoj sadrže i građu laganu za čitanje te glazbene CD-e i DVD-e. Zanimljivo je napomenuti da se u stranim zatvorskim knjižnicama utvrđuju informacijske potrebe zatvorenika te se navodi točno koju građu zatvorenici žele čitati. U stranim se knjižnicama provjerava i njihovo zadovoljstvo postojećom građom i uslugama, dok većina zatvorskih knjižnica u Hrvatskoj to ne provodi. Što se tiče programa koje provode zatvorske knjižnice u inozemstvu, oni se odnose na: programe opismenjavanja, programe financijske prirode, programe informatičkog opismenjavanja, učenje o korištenju knjižnice. U Hrvatskoj 6 zatvorskih knjižnica provodi programe poticanja čitanja, a 5 ih organizira programe informatičkog opismenjavanja. Značajno je spomenuti da samo jedna zatvorska knjižnica u Hrvatskoj provodi rehabilitacijske programe, dok su oni česti u stranim knjižnicama. Ondje se uglavnom organiziraju programi za sprječavanje ovisnosti o alkoholu i drogama te programi Čitaj djetetu. Neke američke zatvorske knjižnice posjećuju dječji knjižničari koji uče zatvorene roditelje o građi prigodnoj za djecu, o pričanju priča i slično. U stranim zatvorskim knjižnicama često se organiziraju satovi poezije, posjeti pisaca, novinara, sportaša, raznorazni kvizovi i natjecanja, a u hrvatskim zatvorskim knjižnicama se to ne provodi. Predmetna područja koja najčešće pokrivaju knjižnične zbirke u zatvorskim knjižnicama u Hrvatskoj odnose se beeltristiku i religijske izvore. Zbog toga što nisu svi ispitanici odgovorili na pitanje o točnom broju jedinica koji posjeduje njihova knjižnica, kao i zbog nemogućnosti dolaženja do podatka o broju zatvorenika u pojedinom zatvoru ne može se utvrditi odgovara li količinski knjižnična zbirka potrebama zatvoreničke zajednice. Suradnja između inozemnih zatvorskih knjižnica i lokalnih narodnih očituje se kroz međuknjižničnu posudbu i posjete bibliobusa, dok se u Hrvatskoj ona odnosi većinom na doniranje građe, a tek u 5 knjižnica na međuknjižničnu posudbu, dok samo jednu zatvorsku knjižnicu posjećuje bibliobus.

Analizirajući podatke iz provedenog istraživanja dolazi se do zaključka kako ravnatelji zatvorskih ustanova, kao nosioci mogućeg razvoja zatvorskih knjižnica te osobe zadužene za rad u knjižnici nisu dovoljno educirani i ne shvaćaju važnost koju zatvorske knjižnice predstavljaju njihovim štićenicima. Zbog toga su knjižnice loše opremljene i njihovo je knjižnično poslovanje loše. Kako bi se situacija popravila, najbolje bi rješenje bilo osnovati knjižnicu u svakoj zatvorskoj ustanovi te zaposliti knjižničara koji će znati kojom građom opremiti knjižnicu te koje programe provoditi. Budući da zbog financijskih sredstava nije moguće u svakom zatvoru osnovati knjižnicu, trebalo bi istražiti u kojim je kaznionicama i odgojnim zavodima mlada populacija zatvorenika i pritom niske razine obrazovanja. Najprije bi u takvim tijelima valjalo osigurati kvalitetno opremljene knjižnice koje bi obrazovnim, kulturnim i rehabilitacijskim programima utjecala na daljnji bolji život štićenika nakon povratka u društvo. U drugim zatvorima u kojima nije moguće osnovati

knjižnicu, potrebno je više surađivati s lokalnom narodnom knjižnicom. Zbog stanja koje je zahvatilo hrvatske zatvorske knjižnice, vidljivo je da je osobama koje u njima rade potrebna stručna pomoć oko organizacije rada knjižnice. U tome bi mogla pomoći savjetodavna služba lokalne narodne knjižnice. Suradnja bi se trebala očitovati i u vidu međuknjižnične posudbe budući da se uslugama narodne knjižnice mogu koristiti svi te nijedna skupina ne smije biti isključena. Osim savjetodavne pomoći narodne knjižnice, osobe zadužene za rad u zatvorskoj knjižnici trebaju pratiti stručnu literaturu o knjižničnim uslugama za zatvorenike te sudjelovati na stručnim skupovima kako bi kvaliteta građe i usluga dosegla višu razinu.

Pravo na slobodan pristup informacijama jedno je od osnovnih prava čovjeka, a knjižnice kao pružatelji usluga dostupnosti informacijama trebaju se potruditi da to pravo, svojom raznovrsnom građom, uslugama i opremom, omoguće svima, uključujući i društveno isključene skupine.

8. Popis literature

1. Alasaukko-oja, Ritva. The library of Helsinki Central prison. // Kirjastolehti 67(1974), str. 94-95.
2. Babaja, Ines. Slike kaznionica u Valturi. Osobna poruka. (2013-06-12)
3. Books through bars. URL: <http://booksthroughbars.org/> (2013-02-12)
4. Chenault, Price. Correctional institutions helping the functionally illiterate, ALA Bulletin 58, 1964.
5. Costelloe, Anne. Langelid, Torfinn. Prison education and training in Europe: a review and commentary of existing literature, analysis and evaluation, 2011. URL: http://ec.europa.eu/education/adult/doc/literature_en.pdf (2013-02-12)
6. Cvitanušić, Tomislav. Slike, knjižnica. Osobna poruka. (2013-06-02)
7. Čelić-Tica, Veronika; Gabriel, Dunja Marija; Sabljak, Ljiljana. Čitanjem protiv nasilja i kriminala. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 2(2010), str. 26-37. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=120434 (2013-06-20)
8. Dalton, Phyllis I. Library services to correctional facilities in other countries, 1977. URL: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/6947/librarytrendsv26i1h_opt.pdf?sequence=1 (2012-12-16)
9. De Villa, Sandra. Zatvorske knjižnice u Republici Hrvatskoj: magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2007.
10. Dnevnik zatvorenika. URL: <http://zatvorenik.blogspot.com/search/label/Zatvor%20Sisak> (2013-05-20)
11. Dublin City Council. URL: http://www.dublincity.ie/RecreationandCulture/libraries/Library%20Services/Pages/prison_library_service.aspx (2013-02-12)
12. Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva. URL: http://www.hkdrustvo.hr/hr/eticki_kodeks/ (2013-02-01)
13. Finn, Peter. The Delaware Department of correction life skills program, 1998. URL: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/169589.pdf> (2013-02-06)
14. Gillespie, David D. A citation-entry analysis of the literature on prison libraries. // AHIL Quarterly, 8 (1968), str. 65-72.

15. Greenway, Sandra Annette. Library services behind bars, 2007. Str. 43-64. URL: https://apps.lis.illinois.edu/wiki/download/attachments/4363017/Greenway_LibrarySvcsBehindBars.pdf (2012-12-6)
16. Heaney, H. J. Ireland's first prison library. // Library history 3(1973.), str. 59-62.
17. HMP Birmingham. URL: <http://www.hmpbirmingham.co.uk/about/about-rar/about-rar-l/> (2013-02-12)
18. Horvat, Aleksandra; Nebesny, Tatjana. Zatvorske knjižnice u Hrvatskoj. // Slobodni pristup informacijama: 2 i 3. okrugli stol. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 129-136.
19. IFLA. URL: <http://www.ifla.org/> (2013-01-20).
20. Johnson, Ruth E. Libraries in Correctional Institutions. Master's thesis prepared for Western Reserve University, 1959.
21. Kaznionica u Lepoglavi. URL: <http://www.kaznionica-u-lepoglavi.hr/slike9.htm> (2013-05-20)
22. Kazura, K. Family programming for incarcerated parents: A needs assessment among inmates. / Journal of Offender Rehabilitation 32 (2001), str. 67-83.
23. Källquist, Göran. Prison libraries in Sweden. // Scandinavian public library Quarterly 3 (1970), str. 28-36.
24. Koons, Philip; Lessun, Walter Jr. Serving the inmate student. ASCLA Interface, 1985.
25. Lagzian, Fatimeh. Prison libraries in Iran: Summary of 2006 research study. // IFLA libraries serving disadvantaged persons section newsletter 64(2007), str. 4-6. URL: <http://www.ifla.org/files/assets/lsn/newsletters/64.pdf> (2013-02-12)
26. Lehmann, Vibeke; Locke, Joanne. Guidelines for library services to prisoners, 2005. URL: <http://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-92.pdf> (2012-12-12)
27. Leigh, Robert D. The public library in the United States. New York, Columbia University Press, 1950.
28. Library bill of rights, 1939. URL: <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/librarybill> (2012-01-21)
29. Lipton, Douglas et al. The effectiveness of correctional treatment: A survey of treatment evaluation studies, Praeger, 1975.
30. Mayrink da Costa, Ludimilla Popow. Library services to prisoners in the state of Rio de Janeiro. URL:

- <http://webdoc.sub.gwdg.de/ebook/aw/2003/ifla/vortraege/iv/ifla69/papers/143e-Mayrink.pdf> (2012-12-12)
31. McCook, Kathleen de la Pena. Public libraries and people in Jail, 2004. Str. 26-30. URL: <http://www.passskills.info/occc/County/LibrariesJails.pdf> (2012-12-12)
32. News and notes: Libraries in Danish prisons. // Scandinavian public library quarterly 6 (1973).
33. O'Donnell, Peggy. Books behind bars. // Synergy 31 (1971).
34. Omagbemi, Clement O.; Odunewu, Abiodun O. An appraisal of library services provision to prison inmates in Nigeria, 2008. Str. 245-254. URL: http://www.londonmet.ac.uk/library/r49708_3.pdf (2012-12-12)
35. Opća deklaracija o ljudskim pravima, 1948. URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Deklaracijalj.pdf> (2013-02-23)
36. Prisoners' right to read, 2010. URL: <http://www.ala.org/advocacy/prisoners-right-read> (2013-01-21)
37. Roth, Mitchel P. Prisons and prison systems: a global encyclopedia. 2006. URL: <http://books.google.hr/books?id=RTH31DgbTzgC&pg=PR28&lpg=PR28&dq=prison+Congress+rehabilitation++1870&source=bl&ots=1csfzbLkce&sig=4vzXOrCqhsL81g14sQILnQxeTNs&hl=hr&sa=X&ei=emECUcvCjPtAaS3YEY&ved=0CEYQ6AEwAw#v=onepage&q&f=false> (2013-01-24)
38. Rubin, Rhea Joyce. U.S. prison library services and their theoretical bases, 1973. URL: <https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/3853/gslisoccasionalpv00000i00110.pdf?sequence=1> (2012-12-12)
39. Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. The challenge continues: prison librarianship in the 1980s. // Library Journal 114, 4(1989), str. 47-51. URL: http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERIC_ExtSearch_SearchValue_0=EJ390860&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=EJ390860 (2012-12-12)
40. Shirley, Glennor. Library services to disadvantaged user groups: Library services to adult prisoners in the United States, 2006. URL: <http://libreas.eu/ausgabe6/pdf/003shi.pdf> (2012-12-06)
41. Shirley, Glennor. Prison libraries and the Internet, 2004. URL: <http://olos.ala.org/columns/?p=117> (2013-02-12)

42. Souter, S.H. „Results of prison library survey.“ New York, American Prison Association, 1941. Str. 322-327.
43. Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj, 1999. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html> (2012-12-12)
44. Sullivan, Larry E. The least of our brethren: library services to prisoners. American Libraries 31, 5(2000), str. 56-58. URL: http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=EJ615179&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=EJ615179 (2012-12-12)
45. The European prison rules, 2006. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=955747> (2013-01-22)
46. UNESCO Institute for lifelong learning. URL: <http://www.unesco.org/uii/litbase/?menu=4&programme=110> (2013-02-012)
47. UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice. URL: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (2013-01-22)
48. Ustav Republike Hrvatske, 2011. URL: [http://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/24ba570488fdc25ec1256e2e005768ff/c12570d30061ce54c125785c003865f1/\\$FILE/Procisceni%20tekst%20Ustava%20RH.pdf](http://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/24ba570488fdc25ec1256e2e005768ff/c12570d30061ce54c125785c003865f1/$FILE/Procisceni%20tekst%20Ustava%20RH.pdf) (2013-02-23)
49. Vedder, Marion H. Special section on instituion libraries: introduction. // AHIL Quarterly 6(1966).
50. Vogel, Brenda. The prison library primer: a program for the twenty-first century, 2009. URL: http://books.google.hr/books?id=iI9aQVzZ2WcC&pg=PA21&lpg=PA21&dq=prison+library+computer+literacy&source=bl&ots=Q0sV_0KNGV&sig=4dCCwJ8N8-hK54XT5dnCevSIcOQ&hl=hr&sa=X&ei=MuoKUYWFBcTPsgafnIGoAg&ved=0C_HQQ6AEwBzgK#v=onepage&q=prison%20library%20computer%20literacy&f=false (2013-02-12)
51. Zakon o izvršavanju kazne zatvorom. URL: <http://www.zakon.hr/z/179/Zakon-o-izvr%C5%A1avanju-kazne-zatvora> (2012-02-01)
52. Zakon o pravu na pristup informacijama, 2003. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/307079.html> (2013-02-13)

53. Zmijewska, Eliza. Knjižnice u nizozemskim zatvorima: zbirke na tridesetak jezika. // Slobodni pristup informacijama: 2. i 3. okrugli stol. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 124-128.
54. Zybert, Elzbieta Barbara. Prison libraries in Poland. // IFLA Libraries serving disadvantaged persons section newsletter 58 (2004), str. 4-6. URL: <http://www.ifla.org/files/assets/lsn/newsletters/58.pdf> (2013-02-12)

9. Prilozi

Prilog 1. Anketni upitnik

KNJIŽNIČNE USLUGE ZA DRUŠTVENO ISKLJUČENE SKUPINE

Poštovani,

molimo Vas da za potrebe diplomskog istraživanja koje se provodi pri Odsjeku za informacijske znanosti na Filozofskom fakultetu u Osijeku ispunite ovaj upitnik. Cilj je istraživanja utvrditi modele pružanja knjižničnih usluga određenim skupinama društveno isključenih pojedinaca. Anketa je anonimna, a za ispunjavanje će Vam trebati oko 10 minuta.

Unaprijed hvala!

Napomena:

U upitniku se pod terminom knjižnica podrazumijeva svaka zbirka knjiga i ostale građe za čitanje, neovisno o njezinoj veličini, smještaju i otvorenosti za korisnike.

1. Posjeduje li Vaša ustanova knjižnicu i/ili čitaonicu kojom se mogu koristiti štíćenici?

- da, knjižnicu ₁
- da, čitaonicu ₂
- da, i knjižnicu i čitaonicu ₃
- ne, niti knjižnicu niti čitaonicu _z

2. Planirate li osnovati knjižnicu?

- da ₁
- ne ₂

Ako ustanova ne posjeduje knjižnicu prijedite na **pitanja broj 29, 30 i 31.**

3. Osiguravaju li se godišnjim proračunom stalna sredstva za rad knjižnice/čitaonice?

- da, iz državnog proračuna ₁
- da, na razini ustanove ₂
- ne ₃

4. Gdje je smještena knjižnična građa?

- izdvojena je u zasebnu prostoriju (knjižnicu) ₁
- smještena je u uredu nekog od zaposlenika ustanove ₂

negdje drugdje: _____ 3

5. Kako je (sigurnosno) organizirano korištenje knjižnice? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

štíćenici koriste knjižnicu pojedinačno ili u manjim skupinama bez nadzora 1

štíćenici koriste knjižnicu pojedinačno ili u manjim skupinama uz nadzor 1

knjižnična se građa dostavlja štíćenicima u njihove prostorije 1

nešto drugo: _____ 1

6. Koliko je sati tjedno Vaša knjižnica otvorena štíćenicima? _____

7. Kako se pristupa nabavi građi za knjižnicu?

građa se nabavlja planski, redovito 1

građa se nabavlja neplanski, povremeno 2

građa se ne nabavlja 3

Ako se građa za knjižnicu NE nabavlja molimo prijedite na **pitanje broj 9**.

8. U kojoj se mjeri građa za Vašu knjižnicu nabavlja kupnjom, a u kojoj darom?

kupnja: _____%

dar: _____%

9. Je li se ikada dogodilo da ste morali odbiti poklonjenu građu? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

da, zbog lošeg fizičkog stanja građe 1

da, zbog neprikladnog sadržaja građe 1

da, zbog nedostatka prostora za smještaj te građe 1

da, zbog nedostatka opreme za korištenje te građe 1

ne, poklonjenu građu nikada ne odbijamo 1

10. Koju vrstu građe Vaša knjižnica posjeduje? (Moguće je zaokružiti više odgovora i molimo navedite broj svezaka ili jedinica)

knjige 1 broj svezaka: _____

novine (dnevni i tjedni listovi) 1

časopise 1 _____

video kasete (filmovi) 1 _____

CD-ROM-ove, DVD-e (glazba)

CD-ROM-ove, DVD-e (filmovi) 1

CD-ROM-ove, DVD-e (igrice) 1

društvene igre (Čovječe ne ljuti se, Memory i slično) 1 _____

nešto drugo:

1 _____

11. Koja predmetna područja pokriva Vaša knjižnična građa? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

☐ opću referentnu građu (rječnike, enciklopedije, leksikone) ¹	☐ stručnu literaturu (npr. udžbenici za OŠ i SŠ, priručnici koje štíćenici koriste za obrazovanje) ¹
☐ beletristiku (lijepu književnost – romane, poeziju, drame) ¹	☐ pravnu literaturu i zakone ¹
☐ slikovnice ¹	☐ religijske izvore ¹
☐ stripove i crtane romane ¹	☐ informacije o zajednici (brošure, imenike, priručnike itd. za planiranje prije otpuštanja iz ustanove) ¹
☐ publicistiku (biografije, geografija, povijest) ¹	☐ građu na stranim jezicima ¹
☐ popularnu psihologiju i samopomoć ¹	☐ nešto drugo: _____ ¹

12. Koji softver koristite za obradu i popisivanje građe?

☐ MS Word ¹	☐ ISIS ⁵
☐ MS Excel ²	☐ nešto drugo: _____ ⁵
☐ Crolist ³	☐ ne koristimo nikakav softver ⁷
☐ Metel ⁴	

13. Kakav katalog građe posjeduje Vaša knjižnica?

- abecedni/stručni katalog na listićima ¹
- abecedni/stručni katalog u elektroničkom obliku ²
- obični popis građe u nekom računalnom programu (npr. Word, Excel ili nešto slično) ³
- knjižnica nema nikakav katalog ⁴

14. Je li knjižnična građa inventarizirana?

- da ¹
- ne ²

15. Koliko često provodite postupak vrednovanja knjižnične građe?

- jednom godišnje ¹
- jednom u pet godina ²
- najmanje jednom u deset godina ³
- ne provodimo vrednovanje knjižnične građe ⁴

16. Koliko često provodite postupak revizije i otpisa knjižničnog fonda?

- jednom godišnje ¹
- najmanje jednom u pet godina ²
- najmanje jednom u deset godina ³

ne pročišćavamo knjižnični fond ⁴

17. Koju opremu posjeduje knjižnica? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

☐ telefon ¹	☐ računalo namijenjeno osoblju koje radi u knjižnici bez pristupa internetu ¹
☐ TV ¹	☐ računalo namijenjeno osoblju koje radi u knjižnici s pristupom internetu ¹
☐ radio uređaj/CD-plejer ¹	☐ računalo namijenjeno štíćenicima bez pristupa internetu ¹
☐ video rekorder/kućno kino ¹	☐ skener ¹
☐ projektor ¹	☐ fotokopirni aparat ¹
☐ računalo namijenjeno štíćenicima sa slobodnim pristupom internetu ¹	☐ nešto drugo: _____ ¹
☐ računalo namijenjeno štíćenicima s ograničenim pristupom internetu ¹	☐ ništa od navedenog ¹
☐ printer ¹	

18. Koje edukacijske, kulturne i rehabilitacijske programe i aktivnosti knjižnica organizira za štićenike? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

- program opismenjavanja (pisanje, čitanje, računanje) ¹
- program poticanja čitanja ¹
- program informatičkog opismenjavanja (korištenje računala i pretraživanje interneta) ¹
- program stručnog osposobljavanja/usavršavanja ¹
- kazališne predstave ¹
- projekcije filmova ¹
- koncerte ¹
- umjetničke radionice i izložbe ¹
- proslave blagdana ¹
- rehabilitacijske programe kojima štićenici stječu znanja i vještine potrebne za povratak u društvo i normalan život kao što su npr. pisanje životopisa, priprema za razgovor s poslodavcem, radionice o mirnom rješavanju sukoba, radionice za roditelje ¹
- nešto drugo: _____ ¹
- knjižnica ne provodi nikakve programe za štićenike ¹

19. Molimo Vas da ocijenite koliki udio štićenika redovito koristi građu i usluge Vaše knjižnice

- do 25% ¹
- do 50% ²
- do 75% ³
- do 100% ⁴

20. Koja se građa daje na korištenje izvan prostora knjižnice? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

- sva građa ¹
- knjige ¹
- novine i časopisi ¹
- elektronička građa (DVD-i itd.) ¹
- društvene igre ¹
- građa se ne može koristiti izvan knjižnice ¹

21. Koliko dugo štićenici mogu držati knjižničnu građu kod sebe?

- ne postoji vremensko ograničenje ¹
- do dva tjedna ²
- do četiri tjedna ³

- više od mjesec dana ⁴
- građa se ne posuđuje izvan knjižnice ⁵

22. Vodite li u knjižnici statističke podatke o korisnicima i korištenju knjižnice? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

- da, o članovima ¹
- da, o posudbi ¹
- da, o drugom korištenju knjižnice; kojem? _____ ¹
- ne bilježe se nikakvi podaci ¹

23. Na koji način utvrđujete čitateljske i informacijske interese i potrebe štićenika u Vašoj ustanovi?

- usputno, u razgovoru s njima ¹
- planski, primjerice putem pisanih upitnika ²
- na neki drugi način: _____ ³
- ne utvrđujemo njihove čitateljske i informacijske interese i potrebe

24. Koliko često ispitujete zadovoljstvo štićenika knjižničnom građom i uslugama?

- jednom godišnje ¹
- najmanje jednom u pet godina ²
- najmanje jednom u deset godina ³
- ne ispitujemo zadovoljstvo zatvorenika knjižničnom građom i uslugama ⁴

25. Tko radi u knjižnici u Vašoj ustanovi? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

- službena osoba/zaposlenik ustanove zadužena primarno za rad knjižnice ¹
- službena osoba/zaposlenik ustanove kojemu briga o knjižnici nije primarni zadatak ¹
- štićenik ¹
- volonter izvan ustanove ¹
- netko drugi: _____ ¹

26. Je li osoba koja radi u knjižnici prošla kakvu stručnu obuku? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

- da, uposlen je diplomirani knjižničar ¹
- da, prati stručnu literaturu o knjižničnim uslugama za zatvorenike ¹
- da, sudjeluje na stručnim skupovima relevantnim za njezino područje rada ¹

- da, redovito surađuje s matičnom narodnom knjižnicom od koje dobiva stručnu i savjetodavnu pomoć ¹
- ne ¹

27. Koje stručne dokumente i publikacije posjeduje Vaša knjižnica? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

- izvješće o radu knjižnice u 2012. ¹
- pravilnik o korištenju knjižnice ¹
- smjernice za izgradnju fonda (nabavna politika) ¹
- pravilnik o postupanju s darom ¹
- plan nabave za 2013. ¹
- plan rada za 2013. ¹
- Lehmann, Vibeke; Joanne Lock. IFLA-ine smjernice za knjižnične usluge za zatvorenike. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. ¹*

28. Na koji način Vaša knjižnica surađuje s lokalnom narodnom knjižnicama? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

- ustanovu posjećuje bibliobus ¹
- organizirana je međuknjižnična posudba ¹
- doniranje građe ¹
- organizacija obrazovnih i kulturnih programa u ustanovi ¹
- stručna i savjetodavna pomoć oko organizacije rada knjižnice ¹
- nešto drugo: _____ ¹
- ustanova ne surađuje s lokalnom narodnom knjižnicom ¹

29. Na koji način štićenici mogu doći do građe koju Vaša knjižnica odnosno ustanova ne posjeduje? (Moguće je zaokružiti više odgovora)

- međuknjižničnom posudbom iz drugih knjižnica ¹
- posudbom iz bibliobusa lokalne narodne knjižnice koji posjećuje ustanovu ¹
- kupnjom iz vlastitih sredstava ¹
- nešto drugo: _____ ¹
- nema mogućnosti ¹

30. Molimo, navedite u kojoj se mjeri slažete s niže navedenim tvrdnjama

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Knjige i čitanje imaju pozitivan utjecaj na pojedince.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
2. Knjižnice imaju važnu ulogu u podizanju obrazovne i kulturne razine štićenika.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
3. Knjižnica može svojom građom i uslugama bitno pridonijeti rehabilitaciji štićenika.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
4. Za pružanje kvalitetnih knjižničnih usluga neophodno je stručno knjižnično osoblje.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
5. Zbirke i usluge knjižnice trebaju pratiti stvarne potrebe štićenika.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
6. Štićenici imaju pravo na slobodan pristup informacijama u tiskanom i elektroničkom obliku.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
7. Osiguravanje slobodnog pristupa internetu za štićenike može predstavljati prijetnju za sigurnost ustanove i populaciju koja se u njoj nalazi.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅

31. Tko je ispunio upitnik?

- ravnatelj ustanove ₁
- osoba zadužena za knjižnicu/čitaonicu ₂
- netko drugi: _____ ₃

Zahvaljujemo na odgovorima!

Prilog 2. Smještaj građe; knjižnica (Babajaja, Ines. Slike kaznionice u Valturi. Osobna poruka.) (2013-06-12)

Prilog 3. Smještaj građe; knjižnica (preuzeto s Kaznionica u Lepoglavi. URL: <http://www.kaznionica-u-lepoglavi.hr/slike9.htm>) (2013-05-20)

Prilog 4. Smještaj građe; knjižnica (Cvitanušić, Tomislav. Slike, knjižnica. Osobna poruka.) (2013-06-02)

Prilog 5. Smještaj građe; hodnik, prizemlje (preuzeto s Dnevnik zatvorenika. URL: <http://zatvorenik.blogspot.com/search/label/Zatvor%20Sisak>) (2013-05-20)

Prilog 6. Oznake predmetnih područja (Babaja, Ines. Slike kaznionice u Valturi. Osobna poruka.) (2013-06-12)

Prilog 7. Čitaonica/prostor za korisnički rad (Babaja, Ines. Slike kaznionice u Valturi. Osobna poruka.) (2013-06-12)

